

Biznesa augstskola Turība

Iveta Nikolājeva

**PROMOCIJAS DARBA
KOPSAVILKUMS**

**LAULĀTO MANTISKO
ATTIECĪBU INSTITŪTA – PŪRA –
VĒSTURISKĀ EVOLŪCIJA UN
VIETA MŪSDIENU
KONTINENTĀLO TIESĪBU SAIMĒ**

Studiju programmā “Juridiskā zinātne”

**Izstrādāts zinātniskā doktora grāda iegūšanai
Tiesību zinātnes
Tiesību vēstures apakšnozarē**

Rīga 2018

Zinātniskais vadītājs:

Dr.hist. profesors Valdis Blūzma

Oficiālie darba recenzenti:

_____ Dr. jur. Holger Buck, Zārbriekenas
Universitāte, Vācija,

_____ Dr.iur Jānis Pleps, Latvijas Universitāte,

_____ Dr.hist. Guntis Zemītis, Biznesa augst-
skola Turība.

Promocijas darba aizstāvēšana notiks Biznesa augstskolas Turība Juridiskās zinātnes promocijas padomes atklātā sēdē 2019. gada 13. februārī plkst. 12.00 Biznesa augstskolas Turība Juridiskajā fakultātē, Rīgā, Graudu ielā 68, C108. telpā.

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Biznesa augstskola Turība bibliotēkā, Rīgā, Graudu ielā 68.

Juridiskās zinātnes nozares promocijas padomes
priekšsēdētājs: _____ Dr.iur. profesors Aivars
Endziņš

Juridiskās zinātnes nozares promocijas padomes sekretāre:
_____ Dr.iur., profesore Ingrīda Veikša

© Iveta Nikolājeva, 2018
© Biznesa augstskola Turība, 2018

ANOTĀCIJA

Promocijas darbā pētīta arhaiskā laulāto mantisko attiecību institūta – pūra – vēsturiskās evolūcijas gaita, apskatot to kopsakarā ar tā atrašanos spēkā esošajā Latvijas Republikas Civillikuma Ģimenes tiesību daļā un ar to saistīto problemātiku, raugoties no mūsdienu konstitucionālo tiesību pamatprincipa – dzimumu līdztiesības nodrošināšanas nepieciešamības, kas noteikta Latvijas Republikas Satversmē un Latvijai saistošos starptautiskajos līgumos.

Izpētes gaitā apskatīti pūra institūta rašanās priekšnoteikumi, vēsturiskā attīstība. Pētīti institūta veidošanos veicinošie cēloņi, iemesli, apstākļi, regulējušās tiesību normas un to attīstība, aplūkota ar arhaisko tiesību institūtu – pūru – saistītā problemātika, lai izvērtētā kontekstā rastu atbildes, kas ļautu izdarīt secinājumus attiecībā uz institūta esamību un tā saglabāšanas lietderību Latvijas Republikas Civillikuma Ģimenes tiesību daļā, uzmanību veltot arī problēmas cilvēktiesību aspektam.

Lai iegūtu iespējami plašāku redzējumu, vispusīgāku izpratni, veikta pūra institūta analīze, raugoties no tiesību vēstures skatpunkta, izpētot šīs sociālās parādības rašanās, uzplaukuma, panīkuma un izzušanas periodus un aspektus

dažādos pasaules reģionos un laikmetos – sākot no senajiem laikiem līdz pat mūsdienām. Pūra institūts apskatīts daudz plašākā vēsturiski ģeogrāfiskā kontekstā, nekā tas Latvijas tiesību vēstures telpā darīts līdz šim.

Izpētes rezultāti ļāva autorei nonākt pie atziņas, ka notikusi sabiedrības priekšstatu transformācija, paredzams, ka sabiedrība bez iebildumiem uztvers tiesiskā regulējuma izmaiņas, ja pūra institūts, kas ietverts Civillikuma 111.–113. pantos, tiks no Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma Ģimenes tiesību daļas izslēgts, kā tas izdarīts citās Eiropas kontinentālās tiesību saimes valstīs.

PROMOCIJAS DARBA RAKSTUROJUMS

Pētījuma objekts, darba aktualitātes pamatojums un zinātniskā novitāte, pētījuma teorētiskā un praktiskā nozīme

Pētījuma objekts ir pūra institūts mūsdienu kontinentālo tiesību saimē, pie kuras pieder arī mūsdienu Latvijas tiesību sistēma. Jau kopš sendienām laulāto mantisko attiecību regulējuma jautājums ir viens no sarežģītākajiem un svarīgākajiem jautājumiem civiltiesībās, jo tas būtiski ietekmē sabiedrības sociālās organizācijas

nozīmīgu sastāvdaļu – ģimeni – un lielā mērā nosaka tās iespējas, stabilitāti, ilgtspējību un riskus.

Promocijas darbā tiek pētīti un analizēti ar laulāto mantisko attiecību institūta – pūra – spēkā esamību Latvijas Republikas Civillikuma Ģimenes tiesību daļā saistītie tiesību teorētiskie jautājumi un šī institūta regulējuma problemātika tiesībās saistībā ar dzimumu līdztiesības principa ievērošanas nepieciešamību. Padziļināti veiktā izpēte ir darbā izvirzīto secinājumu un priekšlikumu pamatā un atklāj autores nostāju svarīgākajos jautājumos, atspoguļo analītiskas, kritiskas pārdomas gan attiecībā uz likumā ietverto regulējumu, gan arī attiecībā uz juridiskajā literatūrā izteiktajiem viedokļiem.

Pētījuma izklāsts galvenokārt balstīts tiesību avotu un zinātniskās literatūras izpētes gaitā gūtajās atziņās, pētot juridisko, vēsturisko un cita veida literatūru un avotus, tai skaitā arī paražas, folkloru, daiļliteratūru, jo pūra institūts ir cieši saistīts ar cilvēku ikdienas dzīves ritumu un tamdēļ laikmetu gaitā plaši atspoguļots daudzu pasaules tautu folklorā un literatūrā, kas deva iespēju iegūt plašāku priekšstatu, bāzi pētījumu analīzei, kas attiecībā uz tiesību normu izpēti nav nedz raksturīgi, nedz bieži sastopams.

Ar pūra institūtu saistītais vēsturiskais apskats ļāva “ieraudzīt apstiprinājumu tiesībām uz pastāvēšanu un

iedvesmojošu apliecinājumu nākamajām paaudzēm”¹, palīdzot izzināt un izprast pūra institūta procesus to attīstībā, izskaidrojot arī tā rašanos un attīstību veicinājušos, ietekmējušos procesus un šī tiesību institūta izzušanas cēloņus.

Pētot un izzinot faktus caur vēstures prizmu, pirms secinājumu izteikšanas svarīgi ir paturēt prātā, ka vēsturnieki mēdz uzskatīt, ka katrai paaudzei ir tiesības pēc sava prāta interpretēt vēsturi, turklāt ne tikai tiesības, bet zināmā mērā pat pienākums to darīt, lai tiktu apmierinātas tās vajadzības².

Citi autori tomēr iebilst, uzskatot, ka diskusijas par vēsturi ir diskusijas par šodienu un tām stingri jābalstās uz faktiem, piešķirot tiem jēgu, objektīvo nozīmību, neizlaižot svarīgus faktus, to hronoloģiju,³ jo kļūda, piemēram, hronoloģijā, var likt pārprast tā vai cita notikuma saturu, izteikuma patieso būtību, jēgu, veidot ačgārnus priekšstatus u. tml., kaut vai iedomājoties, kā šodienas izpratnē mēs tepat, Latvijā, reaģētu uz līgavas izpirkuma maksas pieprasījumu.

¹ Pleps, J. (2011). Vēstures jautājumi un politika. Jurista Vārds, 25.01.2011., Nr.4 (651).

²Bliks, M. (2011). Vēstures apoloģija jeb Vēsturnieka amats. Rīga: Zvaigzne ABC, 68.-84. lpp.

³Levits, E. (2012). Par nacionālo identitāti un demokrātisku atmiņu politiku. Jurista Vārds, 03.2012., Nr.1 (700).

Jebkurā gadījumā, bez pagātnes izpratnes nav tik viegli izprast šodienas norises⁴, savukārt, neizprotot šodienu, mēs nevaram būt pārliecināti par mūsu nākotni.⁵ Tā tas ir arī attiecībā uz pūra institūta izpēti, jo tieši vēsturiskās attīstības gaitas pētījums, parādot pūra izcelsmes priekšnoteikumus, pamatojumu, ļāva izdarīt secinājumus par tā vietu un nozīmi mūsdienu ģimenes mantisko attiecību regulējumā un pārdomātāk raudzīties uz tā saglabāšanas nepieciešamību un lietderību Latvijas Republikas Civillikuma Ģimenes tiesību daļā.

Darbs satur izvērstus paskaidrojumus, vēsturiskos faktos balstītus piemērus, dažādos laika periodos praksē izteiktus un eksistējušus atšķirīgus viedokļus, atsauces uz juridiskajā literatūrā, juridiskajās vārdnīcās un enciklopēdijās sastopamu pūra definīciju un ar tā izcelsmi, izmantošanu saistītu terminu skaidrojumus, lietota arī latīņu valodā

⁴Švarcs, F. (2011). Latvijas 1937. gada 28. janvāra civillikums un tā rašanās vēsture. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra; Levits, E. (2011). Uzruna Cicerona balvas pasniegšanas ceremonijā Latvijas Zinātņu akadēmijā 2011. gada 28. novembrī. Iegūts 25.11.2012. no http://www.cicerons.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=51:egils-levits-cicerona-balvas-laurets-2011&catid=5:runas-2011&Itemid=22

⁵Levits, E. (2012). Par nacionālo identitāti un demokrātisku atmiņu politiku. Jurista Vārds, 03.2012., Nr.1 (700).

pieņemtā juridiskā terminoloģija. Plašais fakto izklāsts pētījumu padara gan saprotamāku, gan arī interesantāku.

Pētījuma aktualitāte izriet no tiesiskas valsts dzimumu līdztiesības principa nodrošināšanas nepieciešamības visās mūsu dzīves jomās, arī ģimenes tiesiskajās attiecībās. Dzimuma pazīmes ietveršana tiesību normā var radīt pamatu tam, lai aizskartā persona savu pamattiesību aizstāvībai vērstos ne vien nacionālajās, bet arī Eiropas tiesu instancēs, kas līdztiesības pārkāpuma konstatēšanas gadījumā var sagādāt nevajadzīgas problēmas. Pētījumā paustās atziņas palīdzēs no tā izvairīties.

Pētījuma novitāte atzīmējama vairākos pētījuma aspektos.

Pirmkārt, pūra institūtam mūslaiku Latvijas civiltiesību pētījumos tikusi pievērsta maza uzmanība (pat Latvijas Republikas Civillikuma Ģimenes tiesību daļas komentāros, komentāri par pūra institūtu regulējošiem pantiem izpalikuši⁶), un šis pētījums ir pirmais, kas aizpilda līdz šim šajā jomā esošo robu tiesību zinātnē.

Otrs aspekts saistīts ar pūra institūta vēsturiskās evolūcijas izpēti plašā laika un ģeogrāfiskā tvērumā, apskatot

⁶ Vēbers, J. (2000). Latvijas Republikas Civillikuma komentāri, Ģimenes tiesības. Rīga: Mans Īpašums.

pūra institūtu dažādās tiesību sistēmās, civilizācijās, tiesību kultūrās, šai ziņā sniedzot ieguldījumu arī tiesību vēsturē.

Trešais aspekts ir pūra institūta atbilstības dzimumu līdztiesības principam izpēte, kas līdz šim nav bijusi Latvijas tiesību zinātnes uzmanības lokā, kaut gan Latvijas Republikas Satversmē, arī Latvijai saistošajos starptautiskajos līgumos, Latvija ir uzņēmusies pienākumu nodrošināt atšķirīgas attieksmes pret personām izskaušanu, gādājot, lai ikvienam sabiedrības loceklim būtu vienlīdzīgas iespējas piekļūt indivīda vajadzības nodrošinošiem labumiem un, kas ir ne mazāk svarīgi, tiesiskās paļāvības stiprināšanai, lai tiesību normās, tiesiskajā regulējumā būtu nostiprināta vienlīdzīga attieksme pret ikvienu sabiedrības locekli.

Dzimumu līdztiesības princips ir formulēts vairākos Latvijas Republikai saistošajos starptautiskajos līgumos, tostarp arī ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā (1948), kuras 7. pantā noteikts, ka „visi cilvēki ir vienlīdzīgi likuma priekšā un ka viņiem ir tiesības, bez jebkādam atšķirībām, uz vienādu likuma aizsardzību bez jebkādas diskriminācijas”⁷,

⁷ Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. ANO Ģenerālā Asambleja pieņēmusi 10.12.1948. Pasludināta 10.12.1948. Latviešu valodā oficiāli nav publicēta. Latvija pievienojusies ar 04.05.1990. Latvijas Republikas Augstākās Padomes Deklarāciju „Par Latvijas Republikas pievienošanos starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos”. Neoficiāls

1966. gada 16. decembra Starptautiskajā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām⁸, 1952. gada 20. decembra konvencijā par sieviešu politiskajām tiesībām⁹. Latvija ir ratificējusi arī 1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju, kuras 14. pants paredz jebkādu konvencijā minēto tiesību un brīvību īstenošanas nodrošināšanu bez jebkādas diskriminācijas¹⁰. Savukārt Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (2001), kura 2009. gada 1. decembrī, stājoties spēkā Lisabonas līgumam¹¹, ieguva saistošu juridisku spēku visās

Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas teksta latviešu valodā tulkojums skat. LR Tiesībsarga mājas lapā: <http://www.tiesibsargs.lv/tiesibu-akti/ano-dokumenti/ano-vispareja-cilvektiesibu-deklaracija>. Iegūts 08.11.2010.

⁸ Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Apvienoto Nāciju organizācija (ANO) pieņēmusi 16.12.1966, Ņujorkā. Stājas spēkā: 14.07.1992. Latvija pievienojusies 14.04.1992 Publicēts: "Latvijas Vēstnesis", 61 (2826), 23.04.2003.

⁹ Konvencija par sieviešu politiskajām tiesībām. Apvienoto Nāciju organizācija (ANO) pieņēmusi 20.12.1952., Ņujorkā. Stājas spēkā: 13.07.1992. Latvija pievienojusies 14.04.1992. Publicēts: "Latvijas Vēstnesis", 60 (2825), 17.04.2003.

¹⁰ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Pieņemta 04.11.1950. Stājas spēkā: 27.06.1997. Parakstīts: 10.02.1995. Latvija pievienojusies 27.06.1997. Publicēts: "Latvijas Vēstnesis", 143/144 (858/859), 13.06.1997.

¹¹ Lisabonas līgums, ar ko groza līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu. Stājas spēkā: 01.12.2009. "Latvijas Vēstnesis", 28.05.2008., Nr. 82 (3866). Iegūts 01.12.2015. no <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1642>

ES dalībvalstīs, 23. pantā dzimumu līdztiesības princips ir būtiski konkretizēts: „Vīriešu un sieviešu līdztiesība ir jānodrošina visās jomās, tostarp nodarbinātības, darba un atalgojuma jomā”.¹² Ar šo likumdevējs ir konkrēti norādījis un akcentējis, ka dzimumu līdztiesības princips attiecas ne vien uz publiskajām tiesiskajām attiecībām, bet arī uz privāttiesisko attiecību jomu, kas ir būtiski, ņemot vērā šī pētījuma objektu.

Latvijas Republikas Satversmē dzimumu līdztiesības princips konkrēti nav izdalīts, tomēr 91. pantā ir vispārīgi noteikts, ka visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā un cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.¹³ Dzimumu līdztiesības aspekts šajā darbā netiek iztirzāts atsevišķā nodaļā, bet gan tiek atspoguļots kopā ar attiecīgās vēsturiskās/faktiskās situācijas

¹² Eiropas Savienības Pamattiesību harta. (07.12.2000.). Publicēts: Oficiālais Vēstnesis, C 326, 26.10.2012., 391.– 407. lpp.; Eiropas Savienības Pamattiesību Harta. 2012/C 326/02. Iegūts 01.12.2015. no <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=LV>

¹³ Latvijas Republikas Satversme. Pieņemta 15.02.1922. Atjaunota ar 21.08.1991. likumu Par Latvijas Republikas valstisko statusu (pieņemts 21.08.1991. Publicēts: Ziņotājs, 24.10.1991., nr. 42.) un 04.05.1990. deklarāciju Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu. (Pieņemta 04.05.1990. Publicēts: Ziņotājs, 17.05.1990., nr. 20.). Publicēta: Latvijas Vēstnesis, 01.07.1993., Nr. 43. Pēdējie grozījumi 19.06.2014.

izvērtējumu, tā, autore ieskatā, atvieglojot problēmas izpratni, padarot to arī labāk saskatāmu un saprotamāku.

Pētījuma teorētiskā un praktiskā nozīme izriet no darbā veiktās pūra institūta analīzes saistībā ar to kopā eksistējošiem un praktiski lietotiem ģimenes tiesību institūtiem, tādiem kā izpirkums, atraitnes tiesa, līdzdeva, dāvinājums. Salīdzināti vienojošie un atšķirīgie elementi starptautiskajos, nacionālajos un privātajos avotos, ietekme uz Latvijas tiesību sistēmu, juridisko domāšanu, vērtēta arī izpētes objekta ietekme, sasaiste ar mūsdienu sabiedrības dzīvi.

Darbā formulētie secinājumi kalpo par orientieri mūsdienīgas tiesiskās izpratnes veidošanai, pārliecinot par nepieciešamību diskriminējošās tiesību normas izslēgt no Latvijas Republikas Civillikuma Ģimenes tiesību daļas, tādā veidā novēršot iespējamību, šobrīd hipotētisku, Latvijas Republikai nokļūt atbildētāja lomā starptautiskajā tiesā iespējama dzimumu līdztiesības strīda sakarā.

Darba mērķis, uzdevumi, pētījuma hipotēze, zinātniskā bāze un izpētes periods

Promocijas darba mērķis ir padziļināti izpētīt un izvērtēt laulāto mantisko attiecību – pūra institūta – tiesiskā

regulējuma saglabāšanas nepieciešamību Latvijas civiltiesībās, vērtējot to ne tikai no Latvijai saistošām cilvēktiesībām, bet arī no tā pieprasījuma Latvijas sociālajās attiecībās mūsdienās.

Tātad, no vienas puses, darba mērķis ir arhaiskā tiesību institūta nepieciešamības mūsdienu tiesībās padziļināta izpēte un problēmjautājumu izvērtējums, no otras – ar pūra institūtu saistītā dzimumu līdztiesības regulējuma nepilnību apzināšana, priekšlikumu meklējumi problēmas risināšanai teorijā un praksē, vienlīdzīgas attieksmes nodrošināšanai un diskriminācijas novēršanai.

Izvirzītā mērķa sasniegšanai būtiski ir noskaidrot un izprast, kādi bijuši tie vēsturiskie apstākļi un iemesli, kas noteikuši pūra institūta rašanos, tā pastāvēšanas nepieciešamību, sabiedrisko nozīmīgumu. Institūts jāvērtē arī saistībā ar pašreizējo sapratni par dzimumu līdztiesības principiem un Latvijai saistošām cilvēktiesībām, tamdēļ tiek izvirzīti sekojoši **pētniecības darba uzdevumi:**

- 1) noskaidrot pūra institūta saturisko jēgu; vai šeit nevar pierakstīt klāt, ka izpētīti teorētiskie viedokļi
- 2) iepazīties ar pūra institūtu regulējošiem tiesību avotiem, tai skaitā netiešajiem vēstures avotiem (tiesību vēsturnieku, civiltiesību pētnieku darbiem, folkloru, literatūru);

- 3) izpētīt pūra institūtu kopsakarā ar tiesību vēsturiski mainīgo dabu un attīstību, analizēt tiesību normas, kas regulējušas pūra institūta evolūciju kontinentālās Eiropas valstīs no senatnes līdz mūsdienām, pielietojot salīdzinošo metodi;
- 4) noteikt pūra institūta pamiruma un tā atcelšanas iemeslus, cēloņus un sekas mūsdienā Eiropas tiesiskās telpas laukā, lai spriestu par grozījumu nepieciešamību attiecībā uz šā institūta saglabāšanu vai izslēgšanu no Latvijas Republikas Civillikuma,
- 5) izvērtēt, kādas tiesiskas vai citas sekas varētu iestāties, ja šodien kritiski vērtējamais pūra institūts tiktu no Latvijas civiltiesībām izslēgts, ņemot vērā cilvēktiesību nodrošināšanas nepieciešamību, un atbilstoši Latvijas kā tiesiskas valsts interesēm, piedāvāt tiesisku risinājumu.

Aizstāvēšanai tiek izvirzīta sekojoša pētījuma hipotēze: „Pūra institūta tiesiskais regulējums Latvijas Republikas Civillikumā ir pretrunā augstāka juridiskā spēka dzimumu līdztiesības principam, kas formulēts Latvijas un Latvijas Republikai saistošajos starptautiskajos cilvēktiesību aktos”.

Darbā izteiktie secinājumi kalpo par orientieri izpratnes veicināšanai, mudinot izslēgt diskriminējošās tiesību normas no Latvijas Republikas Civillikuma Ģimenes tiesību daļas.

Promocijas darba **pētījuma periods** saistībā ar darba tiesību vēstures ievirzi aptver laikposmu no senajiem laikiem, kad atrodamas pirmās liecības par pūra institūta vēsturisko evolūciju, ģenēzi, līdz mūsdienām, kad vērojama strauja pūra institūta izzušana valstīs, kurās patriarhālās ģimenes (latīņu val. - pater familias - ģimenes tēvs, nama tēvs, vecāki, senči)¹⁴ modelis aizstāts ar dzimumu līdztiesībā balstītām attiecībām ģimenē.

Darba zinātniskās izpētes metodes un to raksturojums

Darbā izvirzīto mērķu sasniegšanai pētījumā izmantotas šādas zinātniskās pētniecības metodes – vēsturiskā, analītiskā (induktīvā un deduktīvā), salīdzinošā, sistēmanalīzes, kā arī deskriptīvā metode.

Ņemot vērā darbā izvirzīto mērķi un uzdevumus, **vēsturiskajai metodei** ir lielāka nozīme šī darba tapšanā, jo vēsturiskās iztulkošanas metode, analizējot konkrētos vēsturiskos apstākļus, vislabāk ļāvusi noskaidrot, ko ar pētāmā institūta palīdzību gribēts sasniegt konkrētā vēsturiskās attīstības posmā, izprast normu saturu un sniegt tiesiskā regulējuma raksturojumu, salīdzinot analizējamās

¹⁴ Latīniski – latviska vārdnīca. (1940). (2.izd.). Bištevīņš, E., Švarebahs, R., Rīga: Valsts apgādniecība, 327. lpp.

tiesību normas civilizācijas dažādos attīstības periodos, palīdzot izprast tiesiskā regulējuma veidošanās agrīno stadiju aspektus un ļāvusi izdarīt secinājumus, vai ir nepieciešams to saglabāt kā tiesību normās noteiktu regulējumu mūsdienu apstākļos Latvijā.

Vēsturiskā metode pētījumā lietota arī, lai, raugoties cauri gadsimtiem, no antīkajām dabiskajām tiesībām (latīņu val. – *ius naturale*)¹⁵ līdz mūsdienu cilvēka un pilsoņa tiesībām un brīvībām, salīdzinātu dažādus ar laulāto mantisko tiesību attīstību saistītos posmus plašākā mērogā, proti, starptautiskajā telpā.

Līdzās galvenajai – vēsturiskajai – metodei ne mazāk svarīga un plaši izmantota ir arī **analītiskā metode**, kas ir nozīmīga pētniecības metode ikvienā zinātnes jomā, bet plašā laikmetu griezumā tā ir neaizstājama, jo ļauj dziļāk un precīzāk noskaidrot un pēc tam vērtēt terminu, principu un tiesību normu saturu, izmaiņas tajās, izprast to lietojuma praktisko un teorētisko argumentāciju, analizējot tiesu nolēmumus laika ritumā, tāpat arī senos un mūsdienu tiesību aktus, arī tiesību vēstures avotus, lai uz loģisku secinājumu pamata rastu reālu priekšstatu par pūra institūtu, izdarītu

¹⁵ *Latīniski – latviska vārdnīca.* (1940). (2.izd.). Bištevīņš, E., Švarebahs, R., Rīga: Valsts apgādniecība, 255., 295.lpp.

secinājumus un izteiktu priekšlikumus, kas ir būtiski šai promocijas darbā izvirzītā mērķa sasniegšanai.

Salīdzinošā metode lietota, apskatot pūra institūta pastāvēšanu un tā regulējumu laika ritumā dažādu valstu civiltiesībās, meklējot to kopīgās un atšķirīgās iezīmes, apskatot starptautisko un nacionālo tiesību normu kopīgās un atšķirīgās attīstības tendences un likumsakarības. Metode izmantota, ne tikai salīdzinot Latvijas Republikas Civillikuma 111.–113. pantos ietverto laulāto likumisko mantisko attiecību – pūra institūta – tiesisko regulējumu ar citu valstu regulējumu, bet arī salīdzinot juridiskajā literatūrā un praksē izteiktos viedokļus, sniegtu iespēju precīzāk saskatīt Latvijas Republikas Civillikuma Ģimenes tiesību daļas nepilnības šai aspektā, pamatojot darbā izteiktos priekšlikumus un secinājumus, atklājot nacionālo tiesību normu pretrunas, neatbilstību Latvijas starptautiskajām saistībām.

Darba rezultātu aprobācija

Promocijas darba izpētes rezultātu aprobācija ir tikusi īstenota gan zinātniskajās publikācijās, gan arī autorei uzstājoties ar referātiem par pētījuma tēmu starptautiskajās zinātniskajās konferencēs. Kopumā par izpētes tēmu tikuši

nolasīti seši referāti periodā no 2009. līdz 2014. gadam latviešu, angļu un krievu valodā. Tikuši publicēti četri zinātniskie raksti latviešu un angļu valodā starptautiski recenzējamos izdevumos, kā arī trīs raksti zinātnisko konferenču tēžu krājumos latviešu, angļu un krievu valodā. Konkrēti autores zinātniskā darba veikums pūra institūta izpētē izskatās sekojoši:

Referāti zinātniskajās konferencēs

1) 2009. gada 4.-5. decembris. „Vecums ir sasniegums!”. Multidisciplināra zinātniski-praktiska konference „Vecums ir sasniegums. Tā potenciāls un sociālā aktivitāte”. Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes un Latvijas Profesionālo psihologu asociācija, Rīga.

2) 2011. gada 3. - 5. novembris. „Laulāto mantisko attiecību institūts – pūrs – Eiropas Savienības ģimenes tiesību un Latvijas Republikas Civillikuma kontekstā”. Starptautiskā zinātniskā konference „Eiropas integrācijas sociālā un ekonomiskā dimensija: problēmas, risinājumi, perspektīvas”. Daugavpils Universitāte, Daugavpils.

3) 2011. gada 24. - 25. novembris. „Nacionālā identitāte: saliedētība un dažādība mūsdienu Eiropā, pārrobežu emigrācijas un imigrācijas apstākļos mūsdienu

Eiropā, vai mīts?” Starptautiskā zinātniskā konference „Nacionālā identitāte: Saliedētība un dažādība mūsdienu Eiropā”. „National identity: integrity and diversity in the contemporary Europe”. Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, Rīga.

4) 2011. gada 25. - 26. novembris. „Laulāto savstarpējo attiecību problēmas pārrobežu situācijās emigrācijas un imigrācijas apstākļos un to iespējamie risināšanas ceļi”. Starptautiskā zinātniski praktiskā konference „Laulāto savstarpējas attiecības. Vecāku loma. Psiholoģiskais darbs ar mūsdienu ģimenes problēmām”. Rīgas Pedagoģijas un Izglītības Vadības Augstskola, Latvijas Profesionālo Psihologu Asociācija, Rīga.

5) 2014. gada 29. maijs. „Laulāto mantisko attiecību institūts „pūrs” mūsdienu Eiropā: sasniegums vai problēma?” XV starptautiskā zinātniskā konference „10 gadi Eiropas Savienībā – sasniegumi, problēmas un nākotnes ieceres” Biznesa augstskola Turība, Rīga.

6) 2014. gada 24. – 27. jūnijs. „Practice and the Legal Dimension of Dowry on the Stage of History”. Gadskārtējā starptautiskā zinātniskā konference „Актуальные проблемы юридической психологии. Потерпевшие и свидетели: от научных исследований к

эффективной практике”. Санкт-Петербургский государственный университет, Международная конференция Европейской Ассоциации психологии и права, Россия,

Zinātnisko publikāciju saraksts:

Starptautiski recenzējamie zinātniskie žurnāli:

1) “Pūra institūts vēsturiskās attīstības gaitā” 1. daļa, Latvijas Vēsture. Jaunie un Jaunākie Laiki, 2011. 3 (83).

2) “Pūra institūts vēsturiskās attīstības gaitā” 2. daļa, Latvijas Vēsture. Jaunie un Jaunākie Laiki, 2011. 4 (84).

3) „Institution of Matrimonial Property – Dowry on the Stage of Modern Europe”. European Scientific Journal (ESJ). GLOBAL Multidisciplinary Academic Meeting “Science does NOT know borders” GAM 2014, 27-30 March, 2014, Cape Verde.

4) „Practice and the Legal Dimension of Dowry in Historical Evolution”. Mykolas Romeris University Scientific Journal: SOCIETAL STUDIES, ISSN print 2029-2236 gaida publikāciju kopš 2014. gada, identifikācijas Nr. 1640, 1641, 1659.

Starptautisko zinātnisko konferenču un tēžu rakstu krājumi:

1) „Nacionālā identitāte: saliedētība un dažādība mūsdienu Eiropā, pārrobežu emigrācijas un imigrācijas apstākļos mūsdienu Eiropā, vai mīts?” Latvijas Universitātes Filozofijas un Socioloģijas institūta izdevums, National identity: integrity and diversity in the contemporary Europe. Nacionālā identitāte: Saliedētība un dažādība mūsdienu Eiropā, Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, ERAF projekts 2010/0195/2DP/2.1.2.0/APIA/VIAA/008, "LU FSI kapacitātes attīstība un starptautiskās sadarbības veicināšana", redaktore Jāne A.; SIBN 978-9984-624-91-4; 2011. gads.

2) „Laulāto mantisko attiecību institūts – pūrs, Eiropas Savienības ģimenes tiesību un Latvijas Civillikuma kontekstā”. Daugavpils universitātes akadēmiskais apgāds „Saule”. ISBN 978-9984-14-543-3; 2011. gads.

3) „Laulāto mantisko attiecību institūts „pūrs” mūsdienu Eiropā: sasniegums vai problēma?” XV starptautiskā zinātniskā konference „10 gadi Eiropas Savienībā – sasniegumi, problēmas un nākotnes ieceres” Biznesa augstskolas Turība konferenču rakstu krājums. ISSN; 2014. gads.

4) 2014. gada 24. – 27. jūnijs. „Practice and the Legal Dimension of Dowry on the Stage of History”. Gadskārtējā starptautiskā zinātniskā konference „Актуальные проблемы юридической психологии. Потерпевшие и свидетели: от научных исследований к эффективной практике”. Санкт-Петербургский государственный университет, Международная конференция Европейской Ассоциации психологии и права, Россия, Санкт-Петербург.

Citi izdevumi:

Orlovskis B., Nikolājeva I. Mana valsts. Rīga, Latvijas Pieaugušo izglītības apvienība, 1999.

Nicolājeva Iveta. Kā sākt? Nevalstisko organizāciju rokasgrāmata. Rīga, Latvijas Pieaugušo izglītības apvienība, 1999.

Nicolājeva I. „Likuma analogija tiesu nolēmumos”. *Jurista Vārds*, 25.01.2011., 12.–19. lpp.

Promocijas darba konspektīvs izklāsts pa nodaļām

Darba struktūra izkārtota tā, lai pēc iespējas pilnīgāk, sistēmiskāk, secīgāk un skaidrāk atklātu tā mērķus un uzdevumus. Darbs sastāv no anotācijām latviešu, angļu un

krievu valodā, ievada, sešām pētījuma nodaļām un no secinājumu daļas. Darbam ir pielikumi, kuros iekļauti Latvijas valsts vēstures arhīva, tiesu prakses un Turaidas muzejrezervāta materiāli. Darbu noslēdz izmantotās juridiskās literatūras, normatīvo aktu un pētījumā izmantoto arhīva dokumentu saraksts. Ievads nosaka promocijas darba mērķi, galvenos uzdevumus, kā arī pamato tā novitāti un nozīmi.

Pūra institūta vēsturiskās attīstības gaitas apskats parāda, ka turpat vai it visos laikmetos un sabiedrībās laulāto mantiskajās attiecībās ir pastāvējuši ar laulības noslēgšanu saistīti maksājumi, tostarp pūrs kā mantas piešķirums no līgavas ģimenes puses viņas līgavainim vai pašai līgavai (atkarībā no konkrētā tiesiskā regulējuma), un tas tiek dots, lai atvieglotu ar laulības dzīvi saistītos izdevumus.

Dzimumu līdztiesības principa atzīšanas un konsekventas īstenošanas rezultātā Rietumu tiesību loka ietvaros pūra institūts nonāk panīkuma stāvoklī un izzūd no šī loka valstu civilkodeksiem, nemaz nerunājot par izpirkumu, turpretī Āzijas un Āfrikas patriarhālajās sabiedrībās pūrs un līgavas izpirkums, ir saglabājušies kā tradicionālās kultūras sastāvdaļa un šodien šie institūti

“ieplūst” Eiropā uz attiecīgo kultūras nesēju pleciem¹⁶ kā nelegalizēts, bet praksē eksistējošs civiltiesisko attiecību institūts.

Tādējādi, kaut arī pūrs un izpirkums ir šodienai neraksturīgas, mūsu visu kopējās pagātnes vien vēsturiskajā pieredzē saglabājušās atmiņas, nav pamata apgalvot, ka mūsdienu Eiropā šie institūti būtu pilnībā izzuduši.

Pirmajā nodaļā sniegts pārskats par dažādu valstu zinātnieku juridiskajā literatūrā un enciklopēdijās ietvertu pūra definīciju, raksturoti institūta rašanās vēsturiskie priekšnosacījumi, izcelsme un tā nozīme tajā vēstures laikmetā un apstākļos, kad tas radies. Cita starpā sniegta ievērojamā civiltiesību pētnieka Konstantīna Čakstes pūra definīcija, kas noteikta kā „manta, ko sievietei laulības gadījumam piešķirušī vecāki vai citas personas, lai

¹⁶ Finding Islamic Family Law. Laws, Codes & Commentaries. Harvard Law School Library. Muslim Family Law: Sources, Codes, & Commentaries. Iegūts 11.12.2015. no <http://guides.library.harvard.edu/c.php?g=309976&p=2070456> Iegūts 10.03.2015. no Eller, J.D. (2009). Cultural Anthropology: Global Forces. Local Lives. New York, p. 189, 190. Vīriešu tiesībās nostiprinātā dominante ilgstoši saglabājās arī Ēģiptē, kur tikai ar 2000. gada 29. janvāra likumu sievietēm tiek atļauts šķirt laulību, tomēr atsakoties no tiesībām uz pūru, līdzīgi ir arī Jordānijā (ar 2001. gada 18. marta Ģimenes tiesību reformas likumu).

atvieglinātu ar laulības dzīvi saistītos izdevumus”.¹⁷ Līdzīgi („īpašums, ko sievietei, kad viņa stājās laulībā, deva vecāki vai radi”) pūrs definēts arī Latvijas padomju enciklopēdijā.¹⁸

Otrā nodaļa raksturo pūra institūtu antīkajā pasaulē Grieķijā un Romā.

Antīkajā pasaulē konstatējams, ka kultūru īpatsvars, kuras praktizējušas pūra institūtu, ir samērā neliels. Uz to norāda arī amerikāņu zinātnieki S. Harels¹⁹ un S. Dikija,²⁰ kuri raksta, ka no 536 pasaules kultūrām, kuras uzskaitītas Mērdoka „Pasaules kultūru atlantā”,²¹ tikai 24 kultūras ir pazinušas pūra institūtu, savukārt 226 kultūras praktizējušas līgavas izpirkumu, bet 63 kultūrās par līgavu tikusi prasīta atstrādāšana. Autori īpaši izceļ, ka 16 sabiedrībās no 24, kuras

¹⁷ Latviešu konversācijas vārdnīca. XVII sēj. (1938). Švābes A., Būmaņa A., Dišlera K. red. Rīga: A.Gulbis, 34503. sl.

¹⁸ Latvijas padomju enciklopēdija. 8. sēj. (1986). 204. lpp. Jāatzīmē gan, ka pūra institūts no tiesību aktiem, kas Padomju Savienībā regulēja laulību, izzūd, jo PSRS komunistiskais režīms pūru noliedza kā buržuāzisku, privātīpašniecisku elementu, cenšoties iedibināt nostādni, ka ģimenes veidošanai jābalstās vienīgi mīlestības jūtās, izskaužot jebkuru materiālas dabas aspektu vai aprēķinu.

¹⁹ Harrell, S. Univeristy of Washington. (2016). Iegūts 12.06.2016. no <https://anthropology.washington.edu/people/stevan-harrell>

²⁰ Dickey, S. Professor of Anthropology Faculty Liaison for Advising, Anthropology from the University of California–San Diego. (2016). Iegūts 12.06.2016. no <https://www.bowdoin.edu/faculty/s/dickey>

²¹ Murdock, G.P. (1981). *Atlas of World Cultures*. Pittsburgh: Pittsburgh University Press.

pazīnušas pūra institūtu, ir augsta sabiedrības sociālās stratifikācijas pakāpe.²² Un kaut arī pūrs nav uzskatāms par universālu ģimenes tiesību institūtu, jo pastāvējis salīdzinoši nelielā skaitā Eiropā un Āzijā mitušo kultūru, tomēr to lietojuši līdz 70% pasaules iedzīvotāju.²³

Nenovērtējami izcils ir antīko civilizāciju devums pasaules attīstībai, līdz pat mūsdienām “atnesot” un iedzīvinot antīkās idejas. Attiecīgo vēstures periodu tiesību veidotāju darbs tiesību pamatprincipu sistematizēšanā, apkopšanā parāda, ka vērā ņemtas laikmetam raksturīgākās, taisnīguma un morāles prasībām atbilstošākās uzvedības normas, svarīgākie tiesiskās apziņas modeļi, tiesību avotu priekšraksti. Redzams, ka šo aktu izstrādes stils, pārņemot romiešu tiesību idejas, kā arī labāko no ģermāņu paražu tiesībās paaudzēs izkoptās prakses, atspoguļo laikmetam piemītošās īpatnības un raksturojas ar tiekšanos pēc domas skaidrības, izteiksmes vienkāršības, ieliekot pamatus nāciju un nacionālā valstiskuma pirmsākumiem, kā arī vēlākai

²² Harrell, S., Dickey S. (1985). Dowry Systems in Complex Society, *Ethnology*, Vol. 24, No. 2 (Apr., 1985). University of Pittsburgh – Of the Commonwealth System of Higher Education pp. 105–12, Iegūts 10.11.2014. no <http://www.jstor.org/stable/3773553>

²³ Anderson S. (2007). The Economics of Dowry and Brideprice. p.152. *Journal of Economic Perspectives*. Volume 21, Number 4, 2007. Pp. 151–174

romāņu-ģermāņu kontinentālās Eiropas tiesību loka izveidei, kļūstot par visas Eiropas vērtību, kas nu veido mūsdienu Eiropas tiesību daudzveidību.

Antīkajā pasaulē sievietei bija ierobežotas iespējas būt aktīvai ekonomiskajā dzīvē, tamdēļ pūram bija nozīmīga loma viņas dzīves apstākļu noteikšanā. Pūrs deva sievietei drošības sajūtu, tiesībās nostiprinātu iespēju paļauties uz to, ka vismaz viņas iztika būs nodrošināta, gadījumos, ja laulība to vai citu apstākļu dēļ izbeigtos. Senajā Grieķijā un Romā, sievietei precoties, bija jāsaņem aizbildņa atļauja, kaut arī sākotnēji nepastāvēja nedz laulību reģistrs, nedz arī kādas speciālas laulību ceremonijas. Ierosināt šķiršanos varēja jebkurš no laulātajiem.²⁴

Attīstītākajās Senās Grieķijas pilsētās valdošo aprindu sievietes jau kopš agras bērnības tika stingri uzraudzītas, atradās nebrīvē. Visvairāk informācijas par sieviešu dzīves tiesiskajiem aspektiem līdz mūsdienām saglabājies par Atēnām un Spartu. Zināmu neatkarību no vīriešu kārtas uzraugiem saglabāja tikai sievietes senajā Spartā, kas

²⁴ Thompson, J.C. (2010). Woman in the Ancient World. The status, role and daily life of women in the ancient civilizations of Egypt, Rome, Athens, Israel and Babylonia. Iegūts 18.06.2011. no <http://www.womenintheancientworld.com/index.htm>

izskaidrojams ar īpašām tradīcijām bērnu audzināšanā un lomu sadalījumu senajā Spartā.²⁵

Sākot ar 8.–4. gs. pirms mūsu ēras Grieķijas pilsētvalstīs (polisās) izzūd līgavas izpirkuma maksa un tās vietā parādās pūrs.²⁶ Sengrieķu avotos neatrodam skaidrojumu, kādēļ īsti šī paražu maiņa notikusi. Izteikts viedoklis, ka grieķu-romiešu kultūra vispār nav pazinusi līgavas izpirkumu, bijušas vienīgi līgavaiņa dāvanas līgavai līdztekus pūram.²⁷

Senajās Atēnās sievietei drīkstēja piederēt tāds īpašums kā apģērbs, rotaslietas, vergi, tomēr viņai nebija tiesību nopirkt sev zemi vai slēgt līgumus. Aizbildnis kontrolēja visus aspektus sievietes ikdienas dzīvē, sievietes bija izslēgtas arī no politiskās dzīves. Atēnu pilsonība ļāva sievietei precēties ar Atēnu pilsoņiem, turpretī ar tā saucamajiem metoikiem,²⁸ citas polisas pilsoņiem, kuri pastāvīgi dzīvoja Atēnās, laulību noslēgt viņas nevarēja, ja

²⁵ Jarus, O. (2013). History of Ancient Sparta. Iegūts 15.12.2013. no <http://www.livescience.com/32035-sparta.html>

²⁶ Botticini, M., Siow, A. (2002). Why Dowries? Iegūts 16.02.2011 no <http://homes.chass.utoronto.ca/~siow/papers/dowry.pdf> 6.lpp.

²⁷ Hughes, D.O. (1985). *From brideprice to dowry in Mediterranean Europe*. The Marriage Bargain: Women and Dowries in European History. New York: Havorth Press, p. 13

²⁸ Tulkojumā no grieķu valodas metoikoi nozīmē pārceļotāji. Iegūts 18.06.2016. no <http://vesture.eu/index.php/Metoiki>.

vien ar šo polisu Atēnām nebija noslēgts laulību līgums.²⁹ Īpašuma pārvaldīšana bija jānodod vīrieša rokās, un parasti to pārvaldīt piedāvāja tēva tuvākajam vīriešu kārtas radniekam, ja vien viņš būtu ar mieru precēt mirušā meitu. Ja šī sieviete jau bija precējusies, tad šim vīra radniekam pašam bija tiesības pasludināt šo sievieti par savu sievu, ja vien sievietei jau nebija piedzimis bērns. Tas nemēdza notikt bieži, taču dažreiz šāda iespēja tika izmantota, jo ļāva uzlabot materiālo stāvokli, saņemot pūru.³⁰ Analizējot senajās Atēnās noslēgtos 19 laulību līgumus (6.–4. gs. p.m.ē.), redzams, ka caurmērā pūra maksājumi 89,5% gadījumu bija nauda, bet 10,5% gadījumu – māju iznomāšanas tiesības,³¹ kamēr nekustamais īpašums kā pūra sastāvdaļa neparādās.

Ņemot vērā Spartas militāro organizāciju, Spartas sieviešu dzīve atšķīrās no Atēnās iedibinātās kārtības, jo tā

²⁹Schrader, H.P. Woman in the Ancient World. Iegūts 18.06.20112. no <http://elysiumgates.com/~helena/Marriage.html>, skat.arī: Thompson, J.C. (2010). Woman in the Ancient World. The status, role and daily life of women in the ancient civilizations of Egypt, Rome, Athens, Israel and Babylonia.

³⁰Thompson, J.C. (2010). Woman in the Ancient World. The status, role and daily life of women in the ancient civilizations of Egypt, Rome, Athens, Israel and Babylonia. Iegūts 18.06.2012. no <http://www.womenintheancientworld.com/index.htm>

³¹Botticini M., Siouw A. (2003). Why Dowries? *The American Economic Review*. Vol. 93, No 4, p. 1391.

deva Spartas sievietēm lielāku brīvību nekā Atēnu sievietēm kaut vai tādēļ, ka viņu vīri, tēvi un brāļi visu dienu atradās ārpus mājas, pat dēlu audzināšana jau no septiņu gadu vecuma pārgāja valsts ziņā,³² tādējādi sievietes lielā mērā bija atbrīvotas no mājas saimnieciskajiem darbiem un bērnu audzināšanas un bija relatīvi brīvas, patstāvīgas, lai nodarbotos ar savas personības attīstību.³³

Laulības notika, vienojoties par tām ar līgavaini un līgavas vecākiem. Kaut arī meitai šeit bija tiesības iebilst pret vecāku izdarīto nākamā vīra izvēli, pati meita izvēlēties līgavaini nevarēja.³⁴ Atšķirībā no Atēnām Spartas sievietes nebija apdalītas mantošanas tiesībās. Meitas mantoja pusi no tā, ko mantoja dēli, bet apprecoties varēja saņemt arī pūra tiesu. Nebija likumu, kas aizliegtu viņām iegūt īpašumu, un patiesībā tām piederēja vairāk nekā 2/5 no Spartas zemēm.³⁵

³²Schrader, H.P. Woman in the Ancient World. Iegūts 18.06.2011. no <http://elysiumgates.com/~helena/Marriage.html>

³³ Zemītis, G. (2003). *Ārvalstu valsts un tiesību vēsture*. Otrais, papildinātais izdevums. Turība Biznesa augstkola, Iegūts 19.02.2017.no:https://juristustudijaslatvijasuniversitate.files.wordpress.com/2015/10/zemitis_arvalstu_valsts_tiesibu_vesture.pdf

³⁴Schrader, H.P. Woman in the Ancient World. Iegūts 18.06.2011. no <http://elysiumgates.com/~helena/Marriage.html>

³⁵ Sarah B. Pomeroy, (2002). *Spartan Women*. Oxford University Press, USA. 82. lpp.

Spartā, pateicoties leģendārā likumdevēja Likurga³⁶ (grieķu val. – Λυκούργος) autoritātei un viņa kā likumdevēja iniciatīvām, pūrs tika aizliegts.³⁷

Romiešu tiesībās pūram (latīņu val. – *dos, dotis* – līgavas pūrs, dāvanas,³⁸ gara dāvana, talants,³⁹ *res uxoria, uxor* – likumīgā sieva, laulātā draudzene,⁴⁰ *res* – lieta, manta, vara,⁴¹ īpašums, labums, rīcība, valsts iekārta⁴²) ir jo īpaši sena vēsture. Vārda jēgas un arī gramatiskais tulkojums faktiski izsaka un lielā mērā sakrīt arī ar vārda juridisko jēgu un atspoguļo pūra lomu antīkajā sabiedrībā, kas uztverama vien

³⁶ Forrest, W.G. (1963). *A History of Sparta 950–192 B.C.* New York: Norton. 1963. p. 50

³⁷ Kaplan, M.A., (1985). *The Marriage bargain: women and dowries in European history.* New York: Harrington Park Press, p. 17.

³⁸ *Latīniski – latviska vārdnīca.* (2. izd.). (1940). Bištēviņš. E., Švarcbahs, R. Rīga: Valsts apgādniecība, 146. lpp.

³⁹ *Latīņu – latviešu vārdnīca.* (1994). Gavrilovs, A. (sast.). Rīga: Zvaigzne, 56. lpp.

⁴⁰ *Latīniski – latviska vārdnīca.* (2. izd.). (1940). Bištēviņš. E., Švarcbahs. R., Rīga: Valsts apgādniecība, 492. lpp.

⁴¹ *Ibidem*, 406.–407. lpp.

⁴² *Latīņu – latviešu vārdnīca.* (1994). Gavrilovs, A. (sast.). Rīga: Zvaigzne, 150. lpp.;

Encyclopedic dictionary of Roman law. (2004). Berger, A. (ed.) New Jersey: The lawbook exchange., Ltd, Clark p. 776;

Smith, W. (1875). *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities.* London: John Murray. p. 1294. Iegūts 12.06.2012. no

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/SMIGR_A*/Dos.html

kā manta, lieta, īpašums labuma gūšanai. Par to dažādiem šī laika pētniekiem ir atšķirīgi viedokļi, tomēr visi piekrīt, ka romiešu tiesībās pūrs pastāvējis un tas ir ik katra lieta, ko par godu sievietes laulībai viņas tēvs, sieviete pati vai kāda cita persona nodeva nākamam vīram vai vīratēvam.

Romiešu tiesībās pūra institūta nozīmība saskatāma ne vien tajā, ka pūrs ir tiesību normās noteiktai regulēšanai pakļauta vai ik katras laulības sastāvdaļa, bet arī saistībā ar laulības šķiršanas procesu, tāpēc sievietei, kuras pūrs bija pietiekami liels (latīņu val. – *dotata uxor dotātus* – bagātīgi apgādāts⁴³), tas deva iespēju ietekmēt vīru, jo šķiršanās gadījumā vīram deleģētās īpašuma pārvaldības pilnvaras izbeidzās. Pārvaldību pār sievas īpašumu izbeidzot, gadījās, ka vīrs no nodoma šķirties atkāpās.⁴⁴ Tātad pūra institūtam piemita arī cita, laulību sargājoša funkcija, un atsevišķos gadījumos nodrošināja, lai attieksme pret laulību nebūtu vieglprātīga,⁴⁵ tā veicinot laulības stabilitāti, jo materiālas

⁴³ *Latīniski – latviska vārdnīca*. (1940). (2. izd.). Bištēviņš, E., Švarcbahs, R. Rīga: Valsts apgādniecība, 146. lpp.

⁴⁴ Smith, W. (1875). *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London: John Murray. Iegūts 12.06.2012. no http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/SMIGR_A*/Dos.html

⁴⁵ Šneidere, A., *Institutions of Dowry at the Age of Gender Equality*, Latvian Academy of Sciences. The Fifth Year as European Union

dabas apsvērumi visai efektīvi bremzēja emociju iespaidā radušās vēlmes.

Patriarhālā ģimenē valdīja tēva varas princips – sievas un bērnu uzturēšana pilnībā gūlās uz vīra pleciem un viņiem bija tiesības pieprasīt sevi apgādāt (latīņu val. – *alimentum* – pārtikas vielas, barība, uzturs⁴⁶).⁴⁷ Atbilstoši Senās Romas⁴⁸ tiesību normām pastāvēja dažādas laulības formas: “*cum manu*” (latīņu val. – *cum* – kad, pēc tam kad, katreiz kad, tai laikā,⁴⁹ *manu* – ar rokas uzlikšanu, kad sieva nonāca vīra

Member States: Topical Problems in Management of Economics and Law, May 8 – 9, 2009, Riga, p. 254.

⁴⁶ Ibidem. 23. lpp.

⁴⁷ Kalniņš, V. (1977). Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne, 81.–84. lpp.

⁴⁸ Powell, R. Roman law. Encyclopædia Britannica. Iegūts 18.06.2012. no <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/507759/Roman-law/41331/Additional-Reading> (Senā Roma no pilsētas dibināšanas brīža 753. g. p.m.ē. līdz Rietumimpērijas, Romas impērijas krišanai, 5. gs. m.ē.)

⁴⁹ Latīniski – latviska vārdnīca. (1940). (2. izd.). Bištēviņš, E., Švarebahs, R. (red.). Rīga: Valsts apgādniecība, 112. lpp.

varā,⁵⁰ *manus* – roka, vara, spēks,⁵¹ *maritus* – laulāts draugs, vīrs⁵²) vai arī “*sine manu*” bez rokas uzlikšanas, tad sieva vīra varā nenonāca, bet sievietei katru gadu trīs naktis bija jāpavada tēva mājās, lai nenonāktu vīra varā uz ieilguma pamata, kas romiešiem bija viens gads.⁵³

Saistībā ar Senās Romas periodu kā uz gan vēsturiski, gan juridiski nozīmīgākiem, jānorāda uz *Iulia lex*, latviešu valodā – Jūlija likumiem, kas tiek saukti arī par *Lex Iulia et Papia–Poppaea* vai Augusta laulību likumiem, arī imperatora Augusta likumiem par laulību, tikumību un bērniem,⁵⁴ seno romiešu tiesību aktiem, kas attiecas uz 18.–

⁵⁰ Burdick, W. L. (2004). *The Principles of Roman Law and Their Relation to Modern Law*. Clark. New Jersey, 234. p. Iegūts 2014.12.11. no

<https://books.google.lv/books?id=IRkMm73NCEUC&pg=PA230&lpg=PA230&dq=dowry+in+german+civil+law&source=bl&ots=CjnHWpKaLR&sig=LvB6PutNjd4uSXeoQzXmG1xeLVM&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwj6rbrTieXTAhVDFCwKHTwaDTIQ6AEIJAB#v=onepage&q=dowry%20in%20german%20civil%20law&f=false>

⁵¹ Ibidem, 277. lpp.

⁵² Ibidem, 278. lpp.

⁵³ Перетерский, И.О., Краснокутский В.А., Новицкий И.Б., Розенталь И.С., Флейшиц Е.А., (2000). *Отношение супругов при браке sine manu*. Римское частное право. Москва. Юриспруденция. Iegūts 08.06.2012. no <http://www.bibliotekar.ru/rimskoe-pravo-2/145.htm>; Kalniņš, V.(1977). *Romiešu civiltiesību pamati*, 80.lpp.

Lazdiņš, J. (2002). *Laulības tiesību ģenēze un evolūcija Latvijā*. Latvijas Vēsture, 32. lpp.

⁵⁴ Frank, R.I. (1975). *Augustus' Legislation on Marriage and Children*. University of California Press. *California Studies in Classical Antiquity*.

17. g. pirms mūsu ēras,⁵⁵ kuros tika stiprināts ģimenes institūts, regulēta laulība, noteikta pūra institūta darbība, definētas vīra tiesības rīkoties ar pūru.⁵⁶ Brīva rīcība ar pūru vīram tika dota tikai tad, ja tas sastāvēja no kustamām lietām.

Jūlija likumos minēts, ka laulību nav atļauts slēgt un uzņemties saistības ar sievietēm, kuras atbild par jebkuru

Vol. 8, pp. 41–52. Iegūts 19.06.2012. no <http://www.jstor.org/discover/10.2307/25010681?uid=3738496&uid=2&uid=4&sid=56263953273>

See also: Augustus Named at first Caius Octavius (23 September 63 BC – 19 August AD 14). Iegūts 19.06.2012. no <http://encyclopedia.thefreedictionary.com/Augustus>;

Ancient Roman laws. Roman Marital law – “ius connubii”. Iegūts 08.06.2012. no

http://www.mariamilani.com/ancient_rome/Ancient_Roman_laws.htm;

Thompson, J.C. (2010). Woman in the Ancient World. The status, role and daily life of women in the ancient civilizations of Egypt, Rome, Athens, Israel and Babylonia. Iegūts 18.06.2011. no

<http://www.womenintheancientworld.com/index.htm>;

Van Hove, A. (1910). Lex. In The Catholic Encyclopedia. New York: Robert Appleton Company. Iegūts 12.06.2012 no <http://www.newadvent.org/cathen/09207b.htm>

⁵⁵ Julian marriage laws. Iegūts 30.06.2012. no <http://www.unrv.com/government/julianmarriage.php>;

Lex Julia. Iegūts 30.06.2012. no <http://www.unrv.com/government/julianmarriage.php>;

<http://encyclopedia.thefreedictionary.com/Lex+Julia>. (vai lat.val. Lex Iulia, daudzsk.: Leges Juliae/Leges Iuliae, angļu valodas daudzsk. formā – Julian laws), ir seno romiešu likumi, ko ieviesa Jūlija ģimenes locekļi un, kas atteicas uz 18–17 p.m.ē. un regulēja laulības, vecāku un bērnu, kā arī tikumības jautājumus.

⁵⁶Fife, S. (2012). Augustus' Political, Social, and Moral Reforms. Iegūts 08.07.2012. no <http://www.ancient.eu/article/116>

uzņēmumu vai veikalu.⁵⁷ Iespējams, šāds aizliegums tapis sabiedrības attieksmes pret sievieti dēļ, jo tika uzskatīts (līdzīgi tas bija arī Senajā Grieķijā), ka emocionalitātes ietekmē viņas var būt pārgalvīgas, neapdomīgas, un tas nozīmē, ka sieviete var apdraudēt ne tikai sevi, bet arī sava nākamā vīra labklājību – mantu, vismaz citu skaidrojumu šādam aizliegumam saskatīt grūti. Mūsdienās valda tieši pretējs uzskats: sieviete – uzņēmēja – ir labklājības nodrošinājums ne tikai pašai sievietei, bet visai viņas ģimenei, un uz šo labklājības nodrošinājumu vīrietis var cerēt pat tad, ja viņam pašam nekā nebūtu. Tomēr, ja ņem vērā, ka pastāvēja iespēja, ka veikalniece var izputēt, bet vīram tādā gadījumā jāatbild par sievas parādiem, turpretī sieva par vīra parādiem neatbildēja, arī tas varēja būt par iemeslu šādi iedibinātai kārtībai.

Romas republikas (753. g.–31. g. p.m.ē.), kā arī impērijas pastāvēšanas laikā, tika likti pamati ne tikai Senās Romas, bet arī mūsdienu civiltiesību sistēmām, kas kļuva pazīstama kā “*ius Civile*” (latīņu val. – civiltiesības, pilsoņu dzīves iekārtas tiesības, likumība⁵⁸) – romiešu tiesību normu kopums, kas

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ *Latīniski – latviska vārdnīca.* (1940). (2. izd.). Bištevīņš, E., Švarebahs, R. Rīga: Valsts apgādniecība, 255. lpp.

balstījās paražu tiesībās un kas attiecās, un ko piemēroja vienīgi romiešu pilsoņiem.⁵⁹

Romas impērijas periodā radās paraža vīram, kas saņēmis no sievas radiem pūru, no savas puses pretī dot tāda paša daudzuma mantas vienību jaunās ģimenes vajadzībām, kas tika uzskatīta par laulības dāvanu, ko latīņu valodā sauca par *dōnātio antē nuptiae* (*dōnātio* – dāvana, ziedojums,⁶⁰ *antē* – iepriekš, pirms,⁶¹ *nuptiae* – kāzas, laulības⁶²).

Romas imperatora Teodosija II (latīņu val. – *Theodosius II*) valdīšanas laikā (m.ē. 401. g.–450. g.) Romas impērijas, monarhijas stiprināšanai, radās nepieciešamība sistematizēt tiesību normas, papildinot tās ar laikmetam raksturīgām iezīmēm, tai skaitā, atbalstot un tiesību normās noregulējot vienas paaudzes bagātību nodošanu nākamajai. 429. gada 26. martā tika izveidota darba grupa,⁶³ kuras darba rezultātā 438.

⁵⁹ Roman law. Development of the jus civile and jus gentium. Encyclopædia Britannica. Iegūts 29.06.2012. no <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/308636/jus-civile>

⁶⁰ *Latīniski – latviska vārdnīca*. (1940). (2. izd.). Bištēviņš, E., Švarcbahs, R. Rīga: Valsts apgādniecība, 146. lpp.

⁶¹ *Ibidem*, 30. lpp.; *Latīņu – latviešu vārdnīca*. (1994). Gavrilovs, A. (sast.). Rīga: Zvaigzne, 18. lpp.

⁶² *Latīniski – latviska vārdnīca*. (1940). (2. izd.). Bištēviņš, E., Švarcbahs, R. Rīga: Valsts apgādniecība, 305. lpp.

⁶³ Захватаев, В. Н. (2012). *Кодекс Напалеона*. Москва– Берлин: Информатик Медия, стр. 67–69.

gadā tika izdots Teodosija II kodekss (angļu val. – *Theodosian code*),⁶⁴ atbilstoši kuram pūrs tika ieviests kā obligāta laulību sastāvdaļa.

Romas imperatora Teodosija II kodekss bija viens no tiem civiltiesību avotiem, kas tika izmantots romiešu tiesību sistematizēšanas tālākās attīstības posmos, strādājot pie *Corpus Iuris Civilis*⁶⁵ (latīņu val. – civiltiesību krājums; *corpus* – krājums,⁶⁶ *iuris* – tiesības, tiesa⁶⁷, *civilis* – pilsonisks, valstisks, politisks, pieklājīgs, laipns,⁶⁸ sabiedriska⁶⁹) izveides Austrumromas (Bizantijas) imperatora Justiniāna I (m. ē. 528. g.–534. g.) vadībā. Imperators Justiniāns I 528. gada 13. februārī izveidoja 10

⁶⁴ The Theodosian Code (Book XVI). (1952). Clyde, P. (trans.) Princeton, New Jersey: The Princeton University Press. Iegūts 16.07.2012. no <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Theodosian+Code>;

Latīņu – latviešu vārdnīca. (1994). Gavrilovs, A. (sast.). Rīga: Zvaigzne, 18. lpp.

⁶⁵ Law dictionary. *Corpus Juris Civilis*. Iegūts 20.07.2012. no http://law.academic.ru/9445/Corpus_Juris_Civilis

⁶⁶ *Latīniski – latviska vārdnīca*. (1940). (2. izd.). Bištēviņš, E., Švarcbahs, R. Rīga: Valsts apgādniecība, 107. lpp.

⁶⁷ *Latīņu – latviešu vārdnīca*. (1994). Gavrilovs, A. (sast.). Rīga: Zvaigzne, 92. lpp.

⁶⁸ *Latīniski – latviska vārdnīca*. (1940). (2. izd.). Bištēviņš, E., Švarcbahs, R. Rīga: Valsts apgādniecība, 73. lpp.

⁶⁹ *Latīņu – latviešu vārdnīca*. (1994). Gavrilovs, A. (sast.) Rīga: Zvaigzne, 32. lpp.

cilvēku darba grupu – komisiju, kuras sastāvā bija imperatora kancelejas priekšnieks jurists Konstantinopoles tiesību profesors Triboniāns.⁷⁰

Šīs komisijas darba rezultāts – kodekss – tika publicēts 529. gada 7. aprīlī. Pāris gadus vēlāk, lai sakārtotu kodifikācijas un tās ieviešanas gaitā izkristalizējušās domas un normu piemērošanas praksē konstatētās pretrunas, Triboniāna vadībā atkārtoti tika izveidota kodifikācijas konstitucionālā un koordinācijas darba grupa, kas atgriezās pie darba un veica Justiniāna kodeksa labojumu redakciju, izstrādāja šobrīd mums zināmo Justiniāna kodeksu. Šis komisijas darbs noslēdzās ar kodeksa publikāciju 534. gada 16. novembrī.

Līdz mūsdienām ir nonākusi tikai šī Justiniāna kodeksa redakcija, kas sastāv no 12 grāmatām un kas stājās spēkā 534.

⁷⁰Powell, R. Roman law. Encyclopædia Britannica. Iegūts 18.06.2012. no <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/507759/Roman-law/41331/Additional-Reading>, Burdick, W. L. (2004). *The Principles of Roman Law and Their Relation to Modern Law*. Clark. New Jersey, 341.-345.pp. Iegūts 2014.12.11. no <https://books.google.lv/books?id=IRkMm73NCEUC&pg=PA230&lpg=PA230&dq=dowry+in+german+civil+law&source=bl&ots=CjnHWpKaLR&sig=LvB6PutNJd4uSXeoQzXmG1xeLVM&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwj6rbrTieXTAhVDFCwKHTwaDTIQ6AEIJAB#v=onepage&q=dowry%20in%20german%20civil%20law&f=false>

gada 29. decembrī.⁷¹ Justiniāna kodekss pūra jautājumu regulējumam velta 55. sadaļas 8. un 9 punktu, ierobežojot vīra īpašuma tiesības uz pūru, uzliekot vīram pienākumu sievas nāves gadījumā pūru nodot mirušās sievas tēvam (5.18.4 p.) (latīņu val. – *dōs prō –fectio*, kas burtiski nozīmē pūra aizceļošana, aiziešana, došanās ceļā⁷²).⁷³

Trešā nodaļa analizē pūra institūtu tā ziedu laikos – viduslaikos, jauno un jaunāko laiku Eiropā –, apskatot pūra institūta izcelsmes iemeslus, pastāvēšanas, tiesiskā regulējuma, uzplaukuma un pakāpeniskās izzušanas aspektus. Agrīno viduslaiku sabiedrībā Rietumeiropā pūra tradīcijas atdzimst,⁷⁴ un tur šis institūts iegūst nozīmīgu vietu.

⁷¹ Berger, A. (2004). *Encyclopedic dictionary of Roman law*. New Jersey: The lawbook exchange., Ltd, Clark. p. 392. Scott, S. P. (1932). The Code. First parface. Concerning the Establishment of a New Code. In: *The Civil Law*. XII. Cincinnati, Iegūts 16.07.2016. no: http://webu2.upmf-grenoble.fr/DroitRomain/Anglica/codjust_pre1_Scott.htm; The Code. Second parface. Concerning the Confirmation of the Code of Justinian. Iegūts 16.07.2016. no http://webu2.upmf-grenoble.fr/DroitRomain/Anglica/codjust_pre2_Scott.htm; Новицкий, И.Б. (2002). *Римское право*. (7-е издание). Москва: ТЕИС, 34–39 стр.

⁷² *Latīniski – latviska vārdnīca*. (1940). (2. izd.). Bištēviņš, E., Švarcbahs, R. Rīga: Valsts apgādniecība, 372. lpp.

⁷³ Аннерс, Э. (1994). *История европейского права*. Москва: Наука, 162 стр.

⁷⁴ Botticini, M., Siow, A. (2002). Why Dowries? Iegūts 16.02.2011 no <http://homes.chass.utoronto.ca/~siow/papers/dowry.pdf> 9.lpp.

Tāpat kā senajos laikos, arī viduslaikos, saglabājas dažādās pūra funkcijas. XIII gs. līdztekus nekustamajam īpašumam, ko bagātās ģimenes varēja atļauties līgavas pūram, pūrā arvien biežāk sāka dot arī skaidru naudu.⁷⁵ Pūra došanas tradīciju praktizē visos sabiedrības sociālajos slāņos, gan īpaši priviligiētajos – ekonomiskos resursus kontrolējošos –, gan arī zemākajos sabiedrības slāņos.⁷⁶ Sieviete bez pūra nebija pat cerību apprecēties.⁷⁷ Piederībai kādai no etniskām grupām nebija izšķirošas nozīmes – noteicošais faktors attiecībā uz pūru bija *dzimums*. Bagāto un ietekmīgo ļaužu sabiedrībā pūrs kalpo par saikņu, radnieciskās saites ieguvušajām ģimenēm, stiprināšanas līdzekli,⁷⁸ kurām bieži vien, tas bija arī neatņemama valsts un politikas veidošanas

⁷⁵ Kaplan, M.A., (1985). *The Marriage bargain: women and dowries in European history*. New York: Harrington Park Press, p.34-35, Encyclopædia Britannica. Iegūts 29.06.2012. no <http://www.britannica.com/topic/dowry>

⁷⁶ Anderson, S. (2003). Why Dowry Payments Declined with Modernization in Europe but Are Rising in India. *The Journal of Political Economy*. Vol. 111, No. 2, pp. 269–310. Iegūts 07.07.2012. no <http://faculty.arts.ubc.ca/asiwan/documents/dowry-jpe.pdf>

⁷⁷ Brown, D. E. (1999). Human Nature and History. *History and Theory*. Vol. 38, No. 4, p. 140. Iegūts 06.02.2011. no <http://www.jstor.org/stable/2678062>

⁷⁸ King, M.L. (1991). *Women of the Renaissance*. Chihago: The University of Chihago Press, p. 49. Iegūts 12.09.2012. no <http://www.scribd.com/doc/29970365/Women-of-the-Renaissance>

sastāvdaļa,⁷⁹ kļūstot par sevišķi iecienītu bagātāko ģimeņu ietekmes spēka - varenības un bagātības palielināšanas un dažkārt arī par lojalitātes apliecinājuma līdzekli, vai pat kā ārpolitikas instrumentu, teritoriālo jautājumu risinājuma līdzekli. Piemēram, 1661. gadā, Portugāles karaliskā ģimene, Bragansas (angļu val. - Braganza) Katrīnai apprecoties ar Anglijas, Skotijas un Īrijas karali Kārli II, kā Katrīnas pūru nodeva Lielbritānijai Marokas pilsētu Tanžeru un Indijas pilsētu Mumbaju (agrākais nosaukums - Bombeja).⁸⁰ Vilhelms Ketlers⁸¹, kurš pēc tēva nāves 1587. gadā kļuva par Zemgales hercogu,⁸² 1609. gadā apprecoties ar

⁷⁹Turpat, 20. lpp.

⁸⁰Love for Sale: Dowries and Bride Prices. The Bride Price Is A Turn About For The Groom. Iegūts 04.08.2010. no <http://hubpages.com/hub/LoveForSale>;

Ardeshir, D. History of Mumbai. Iegūts 08.09.2012. no <http://www.mumbainet.com/template1.php?CID=15&SCID=5>;

lark, D.S. (2007). *Encyclopedia of Law and Society: American and Global Perspectives*. California: SAGE Publications. Iegūts 12.06.2012.

no

https://books.google.lv/books?id=3v1yAwAAQBAJ&lpg=PT505&ots=ccdOmmAPFX&dq=charles_ii_of_england%201661%20marriage%20owry&hl=ru&pg=PT505#v=onepage&q=mumbai&f=false

⁸¹Rusovs, B. (1926). *Livonijas Kronika*. Ed.Veispala tulkojums. Rīga: Valters un Rapa, 214.lpp. Iegūts 12.03.2011. no http://www.historia.lv/alfabets/R/ru/rusovs_baltasars/teksts

⁸²European Kingdoms. Northern Europe. Iegūts 02.03.2011. no <http://www.historyfiles.co.uk/KingListsEurope/EasternLivoniaCourland.htm>

Brandenburgas-Prūsijas princesi Sofiju (1582.-1610.), kā sievas pūru saņem iepriekš Prūsijai ieķīlāto Grobiņas novadu,⁸³ tā sekmējot latviešu apdzīvoto teritoriju apvienošanu.⁸⁴ Šis piemērs ir interesants arī no cita aspekta, proti, pūra lomas kā ārpolitikas instrumenta, jo valsts teritorija Livonijas kara gaitā (1560.g.) tika ieķīlāta Prūsijai.⁸⁵

Neskatoties uz to, ka Eiropas telpā pūra institūtam ir gadsimtiem ilga, sena izcelsmes vēsture, kas varētu veicināt šī institūta nostabilizēšanos, 19. gadsimta beigās un 20. gadsimts iezīmē izmaiņas pūra institūtā - ekonomiskā stāvokļa uzlabošanās rada augsni sabiedrības vēlmei pēc pārmaiņām. Attīstās rūpniecība, un labklājības pieaugums izmaina līdz šim eksistējošo ģimenes sadzīves nodrošināšanas modeli, arī domāšanu, kā rezultātā vajadzība

⁸³Specific Prussia. Iegūts 02.03.2011. no http://www.agceep.net/eventdoc/AGCEEP_eue.htm#evt263002;

Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 2.sējums. Poļu un zviedru laiku tiesību avoti. (1561 – 1795). Rīga: Juridiskā koledža, 2006, 190.lpp.

⁸⁴European Kingdoms. Northern Europe. Iegūts 02.03.2011. no <http://www.historyfiles.co.uk/KingListsEurope/EasternLivoniaCourland.htm>, Prince-Bishops of Courland (Kurland) AD 1232 – 1561, Duchy of Courland & Semigallia, AD 1562 – 1795.

⁸⁵Cahoon, B. Chronology. <http://www.worldstatesmen.org/Latvia.htm>; Urban, W. (1983). The Origin Of The Livonian War, 1558. *Lituanus, Lithuanian Quarterly Journal Of Arts And Sciences*. Volume 29, No.3-Fall 1983. Iegūts 08.08.2012. no http://www.lituanus.org/1983_3/83_3_02.htm

pēc pūra sāk izsīkt, dažviet pat izzust un vērojams, ka attieksme pret šo institūtu kļūst arvien vienaldzīgāka. Mazinās senā pūra pamatfunkcija – pasargāt nākamo sievu no viņas vīra iespējamās ļaunprātīgas rīcības. Izmainās līgavas bagātības nodrošināšanas veids, jo civilizētās pasaules daļā tas nebūt vairs nav atkarīgs no pūra - palikt bagāts var arī daudzos citos veidos. Agrāko laiku patriarhālo ģimenes modeli nomaina cits – dzimumu līdztiesības – modelis, kas arī izskaidro to, ka Eiropas valstu civiltiesībās pūra institūts vairs nav sastopams.

Ceturtnā nodaļa veltīta pūra institūta tiesiskā regulējuma apskatam senajos laikos – senajā Ēģiptē, Divupē, Ķīnā, Indijā un mūsdienu Austrumos. Lielākā daļa šo sabiedrību kādā vēsturiskās attīstības brīdī saistībā ar laulības noslēgšanu veikusi maksājumus, un tie nākuši no viena vai otra laulātā puses un ir bijuši visdažādākie.

No vienas puses, pūrs varēja būt sievas vai citu personu sarūpēts ieguldījums (dažkārt pūru sarūpēt palīdzējusi dzimta, kopiena), jaunajam pārim uzsākot kopdzīvi un izveidojot ģimeni, no otras puses, tas kalpoja kā

sievas tiesa ģimenes īpašumā, kuru drīkstēja izmantot visi ģimenes locekļi.⁸⁶

Tā kā pūra institūts bija regulēts romiešu tiesībās, tas bija sastopams arī daudzviet Bizantijas impērijas agrākajās teritorijās un lielākoties pastāvēja līdz Osmaņu impērijas uzplaukuma un iebrukumu periodam šajos reģionos piecpadsmitajā gadsimtā.

Mūsdienās pūra institūta pastāvēšana šī reģiona valstīs raksturīga sociāli diferencētai sabiedrībai ar zemu sievietes ekonomisko vērtējumu, monogāmu ģimeni, kas ārkārtīgi pasliktina sievietes dzīvi un iespējas veidot karjeru. Vecāki uz meitu arvien vēl raugās kā uz savas dzīves apgrūtinājumu un nastu, tamdēļ jau kopš mazotnes meitenes it visā tiek diskriminētas – tām tiek liegta pienācīga veselības aprūpe, ēdiens, apģērbs, izglītība.

Domājams, ka nākotnē gan Āzijas, gan Āfrikas kontinentos dzīves labklājības līmeņa pieaugums ritēs straujāk, un tas mazinās pūra institūta lomu un ietekmi, līdzīgi kā tas ir noticis Eiropā ne tikai ar pūra institūtu, bet arī

⁸⁶ Dalmia, S., Lawrence P.G. (Spring, 2005). The Institution of Dowry in India: Why It Continues to Prevail. *The Journal of Developing Areas*, Vol. 38, No. 2, pp. 71–93 Published by: College of Business, Tennessee State University Stable. Iegūts 06.10.2010. no <http://www.jstor.org/stable/41929>

ar citu ģimenes tiesību institūtu, proti, daudzās agrāko laiku kontinentālās Eiropas valstīs, atraitnes netika uzskatītas par pirmās pakāpes mantiniecēm, kas mūsdienās, nostiprinoties pamattiesībām, ir pārgrozījies, ieviešot sievietēm vienlīdzīgas tiesības arī mantošanas tiesībās, un rezultēties ar pūra lomas samazināšanos vai pat pilnīgu izzušanu.

Eiropas atvērtība veicinājusi to, ka Eiropā mīt liels skaits imigrantu, tai skaitā arī liela arābu un musulmaņu kopiena, kuras ietvaros pūra institūts arvien vēl ir saglabājies, jo tas ir tradicionāls un arvien vēl atzīts šo personu izcelsmes valstīs.⁸⁷ Tamdēļ pūra loma un ietekme uz šodienas eiropiešu

⁸⁷Stump, D. (2011). Prenatal sex selection. Report 1. Committee on Equal Opportunities for Women and Men. Council of Europe, Parliamentary Assembly, Doc. 12715, 16.09.2011. Iegūts 11.10.2012. no <http://www.assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=13158&Language=EN>

sk.arī

Zernovski, A., (2010.) Gender-related claims for asylum. Council of Europe. Parliamentary Assembly. Doc. 12350, 26.07.2010. Iegūts 08.11.2012. no

<http://www.assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=13158&Language=EN>

Cilevičs, B. (2009.) Improving the quality and consistency of asylum decisions in the Council of Europe member states. Council of Europe. Parliamentary Assembly. Doc. 11990, 15.07.2009. Iegūts 08.11.2012. no <http://www.assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=13158&Language=EN>

dzīvi ir pat nozīmīgāka, nekā tas sākotnēji varētu šķist,⁸⁸ un liek būt rūpīgākiem atbilžu un risinājumu meklējumos šodienas uzskatu sadursmju un izaicinājumu pilnajā pasaulē, jo slēpj sevī arī eiropiešu un musulmaņu kopienu atzīto vērtību līdzāspastāvēšanas pārbaudījumu.

Piektā nodaļa raksturo pūra došanas tradīcijas Baltijas valstīs, plašākā apjomā – Latvijā.

Tā kā tiesu praksē Latvijā laulāto mantisko attiecību – pūru – regulējošās Civillikuma normas nav pieprasītas, tad pūra institūtam veltītu plašāku pētījumu tikpat kā nav bijis, kaut gan kopš 1937. gada Latvijas Republikas Civillikuma Ģimenes tiesību daļas spēka atjaunošanas, t.i., kopš 1993. gada 1. septembra,⁸⁹ jautājums par laulāto mantiskās attiecības regulējošo Civillikuma normu jēgas un mērķim atbilstošu izpratni, normu interpretāciju ir bijis viens no aktuālākajiem gan tiesu praksē, gan tiesību zinātnē, kas ir arī saprotams – pastāvīgi mainīgajā pasaulē, likums arvien

⁸⁸El Alami, D.S., (1991) Legal Capacity with Specific Reference to the Marriage Contract. *Arab Law Quarterly*. Vol. 6, No. 2, pp. 190-204, Iegūts 28.06.2011. no <http://www.jstor.org/stable/3381835>

⁸⁹ Likums “Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ģimenes tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību”. Pieņemts: 25.05.1993. Stājas spēkā: 01.09.1993. Grozījumi, kas izdarīti ar 29.10.2015. likumu, kas stājas spēkā 03.12.2015. Latvijas Vēstnesis, 08.06.1993., Nr. 35.; Ziņotājs, 10.06.1993., Nr. 22.

iepaliek, nespējot tikt līdzī, aptvert strauji mainīgās dzīves faktiskās vajadzības, un noveco, jo ir cieši saistīts, mijiedarbojas ar cilvēku sociālo, ekonomisko vajadzību nodrošināšanu, atspoguļo pārmaiņas konkrētajā sabiedrībā, pieprasījumu kultūrā u.tml. Tā kā likumdevējs cenšas tiesību normu vārdisko formulējumu lietot pietiekami augstā abstrakcijas pakāpē, tad “laikam neatbilstošās” tiesību normas var arī kādu laiku pastāvēt negrozītas. Tomēr to nevar attiecināt uz gadījumiem, kad sabiedrībā rodas pieprasījums pēc kāda jauna tiesību institūta vai novecojušā izslēgšanas.

Latvijas Republikas Civillikuma uz pūra institūtu attiecināmo normu kopums kopš šo tiesību normu pirmreizējās publicēšanas un spēkā stāšanās 1938. gada 1. janvārī nav mainījies, izņēmums ir valodnieciska rakstura korekcijas, mūsdienām atbilstošāka stilistiski veiksmīgāka izteiksmes forma 112. un 113. pantos, kur vienā gadījumā pirmās redakcijas vārds “pie kam” aizstāts ar “turklāt” spēkā esošajā redakcijā un otrā gadījumā “viņas” – ar “šīs tiesības”.⁹⁰ Jāteic gan, ka darba tapšanas gaitā pūra institūts “piedzīvoja” grozījumus, kas stājušies spēkā 2014. gada 1. janvārī, grozot samazinājuma virzienā agrāk latos izteikto pūra naudas

⁹⁰Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, 1938. gada 6. marts, 5. burtnīca.

vienību uz eiro.⁹¹ Lai nodrošinātu Latvijas Republikas Civillikuma tiesiskā regulējuma atbilstību dzimumu līdztiesības principam, šie panti, pēc autores domām, ir jāaizstāj ar normām, kuras nav pretrunā dzimumu līdztiesības principam, atzīstot tiesības jaunlaulātajiem uz vecāku vai vecvecāku līdzekļu piešķirumu sākotnējai iedzīvei, uzsākot laulāto kopdzīvi. Tā kā pūra institūts nenodrošina dzimumu līdztiesību, bet sociālos mērķus, kurus agrākajos vēstures periodos sabiedrība centās sasniegt ar pūra institūta palīdzību, mūsdienās var sasniegt un tie arī tiek sasniegti ar citu līdzekļu palīdzību, kas nerunā pret dzimumu līdztiesības principam, šai gadījumā varētu būt noderīga, piemēram, Austrijas likumdevēja pieredze, aizstājot pūra institūtu (vācu val. – *Mitgift*) ar jaunu civiltiesisko institūtu – iedzīve (vācu val. – *Ausstattung*) un formulējot jaunlaulāto tiesības uz sākotnējo iedzīvi (vācu val. – *Anspruch auf Ausstattung*), kā tas izdarīts Austrijas Vispārējā Civilnolikuma 2015. gada redakcijā.

Gan Lietuvā, gan Igaunijā plaši pazīstamu un dokumentētu rakstveida avotu par pūru šodien vairs nav iespējams atrast. Ne Igaunijas, ne Lietuvas ģimenes tiesības neparedz pūra institūtu kā laulības institūta tiesību normās regulētu sastāvdaļu. Tomēr abās senās pūra tradīcijas, šai ziņā līdzīgi kā Latvijā, līdz pat mūsdienām ir saglabājušās vairs

⁹¹Grozījumi Civillikumā. Pieņemti: 19.09.2013. Stājušies spēkā: 01.01.2014. Latvijas Vēstnesis, 26.09.2013., Nr. 188 (4994).

vien kā etnogrāfiskas dabas elements, lai tālākos lauku nostūros nacionālajās vērtībās orientētās ģimenēs ik pa laikam laulību svinībās neļautu mums aizmirst un dotu pieredzēt šo agrāko laiku tradicionālo kāzu rituāla sastāvdaļu, tā saglabājot šo tradīciju un veicinot tās nodošanu nākamajām paaudzēm.

Padomju okupācija gan Lietuvai, gan Igaunijai neļāva pabeigt Civillikuma izstrādi. Jāsaka gan, ka līdz 1940. gadam – līdz neatkarības zaudēšanai – Igaunijā Civilkodeksa izstrāde tika pabeigta, tomēr Igaunija nepaguva to izsludināt, kaut arī Civillikuma projekts parlamentā tika iesniegts 1940. gadā.⁹² Otrais pasaules karš izjauca šo darbu. Tādēļ līdz jauno likuma normu ģimenes tiesību jomā pieņemšanai Igaunijai nācās gaidīt vēl ilgi, līdz 1994. gada 2. novembrim, kad beidzot tika izstrādāts un pieņemts likums, kas stājās spēkā 1995. gada 1. janvārī.

Lietuvas likumdevējs pēc neatkarīgās valsts izveidošanas civiltiesību jomā sastapās ar līdzīgām problēmām kā Latvijā un, kaut arī Lietuvā 1937. gadā tika izveidota īpaša darba grupa Lietuvas Civillikuma izstrādei, aizliedzot tai izmantot

⁹² Latuņina, A. (1995). Par 1937. gada Civillikuma attīstību. *Latvijas Vēstnesis*, 15.12.1995., Nr. 195.

citu valstu civillikumus,⁹³ lietuvieši tomēr nepaguva vienotā likumā kodificēt savas valsts civiltiesības. Otrā pasaules kara juku laikā šis darbs pazuda un pagaidām nav atrasts.⁹⁴

Kaut arī Igaunija, līdzīgi kā Latvija, vēsturiski balstījās Baltijas novada vietējos likumos, Igaunijas likumā par ģimeni (angļu val. – *Family Law Act*⁹⁵) laulāto likumiskās un līgumiskās mantiskās attiecības ir regulētas atšķirīgi, nekā tas ir Latvijas Republikas 1937. gada Civillikumā, un ievēro dzimumu līdztiesības principus, atsevišķā likuma paragrāfā, proti, 15 §, stingri nosakot laulāto vienlīdzīgas tiesības un pienākumus.⁹⁶

⁹³ Mikelenas, V. (2000). Unification and Harmonisation of Law at the Turn of the Milenium: the Lithuanian Experience. *Uniform Law Review*, pp. 245–246; citā avotā: Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai, 2. lpp. norādīts, ka Lietuvā pie jaunā Civillikuma strādāja kopš 1928. gada.

⁹⁴ Maksimaitis, M., Vansevičius, S. (1997). Lietuvos Valstybės Ir Teisės Istorija. Vilnius: Justitia. 77.–83., 106.–110., 190.–192. lpp.; sk. arī: Lietuvių kalbos atlasas. Leksika, Vilnius, 1977, ž. Nr. 94., Švarcs, F. (2011). *Latvijas 1937. gada 28. janvāra civillikums un tā rašanās vēsture*. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 9. lpp.

⁹⁵ Igaunijas likums par ģimeni. (Family Law Act of the Estonia/ Perekonnaseadus). Pieņemts: 18.11.2009. Spēkā: 01.07. 2010. RT I 2009, 60, 395.

⁹⁶ Ibidem. Part 1. Chapter 3. Division 1. § 15.

Mūsdienu Lietuvas Civilkodeksa otrā daļa “Laulību noslēgšana” (angļu val. – *Creation of Marriage*)⁹⁷ regulē laulību noslēgšanu, laulību līgumu un noteic ar to saistītās konsekvences. Arī Lietuvas Civilkodeksā pūra institūta vairs nav, tas transformējies par dāvinājumu laulātajiem.

Noslēgumā jāmin, ka pūra institūta izzušanu visās trijās Baltijas valstīs veicināja arī padomju periods, kur vara iedomātas vienlīdzības vārdā, nebūt ne dzimumu līdztiesības dēļ, centās šo tradīciju izskaust, mēģinot nivelēt sabiedrības indivīdu vajadzības, pūloties iznīdēt materiālas dabas apsvērumus laulības noslēgšanā. Līdzīgi, kā tas bija, un ne bez panākumiem, kad padomju vara no padomju cilvēku ikdienas centās izskaust tradicionālās laulības baznīcā. Pēc Latvijas valstiskās neatkarības atgūšanas abas šīs tradīcijas tika de jure Latvijas civiltiesībās atjaunotas. Baznīcas laulība atjaunojās arī de facto, savukārt pūra institūts – ne. Pretstatā tam, Indijā pastāv pūra institūta likumisks aizliegums, bet de facto tas eksistē. Savukārt Latvijā, pastāvot pūra institūta

⁹⁷ Lietuvas Civilkodekss (Lithuania). (Civil Code of the Republic of Lithuania). Spēkā: 1.07.2001. Pieņemts: 18.07.2000., Law No. VIII–1864 (Grozījumi: 12.04.2011. No XI–1312). Publicēts: Valstybės žinios, 2000–09–06, Nr. 74–2262. Art.3.7. Iegūts 04.04.201. no <http://www.scribd.com/doc/238911/Civil-Code-of-the-Republic-of-Lithuania>

tiesiskajam regulējumam, tas de facto nedarbojas. Minētais ļauj secināt, ka par spīti gadsimtiem ilgušajām tradīcijām, ne sociālā atmiņa, ne arī tiesību normu esamība nav tā, kas virza un nosaka atteikšanos no tradīcijām vai to ievērošanu un saglabāšanu. Šajā ziņā noteicošais drīzāk ir konkrētās sabiedrības – šoreiz Indijas un Latvijas – atšķirīgie sociālekonomiskie apstākļi, austrumu tautām raksturīgā, mums nepazīstami svešādā sabiedrības struktūra, tās ierastais dzīvesveids, demokrātiskās attīstības līmenis. Vienā gadījumā tas ir svarīgi un tiek sabiedrībā atzīts, uzturēts un pat par spīti aizliegumam ikdienas dzīvē tiek rūpīgi saglabāts, jo bieži tas ir izdzīvošanas vai arī dzimtas prestiža jautājums. Otrā gadījumā pūra institūts kā nolietots, nevajadzīgs zābaku pāris tiek atmests, saglabājot to vien kā vēstures relikviju atrādīšanai muzeju krātuvēs vai uzturot tautas atmiņā zināšanai nākamajām paaudzēm.

Sestā nodaļa sniedz pārskatu par pūra institūtu mūsdienu Eiropā, kur līdz pat 21. gs. sākumam Francijas Civilkodeksā tam veltīts samērā sarežģīts tiesiskais regulējums.⁹⁸ Arī

⁹⁸ Code civil. Grozīts ar 2006. gada 23. jūnija likumu Nr 2006-728 - Art. 15, 2006. gada 24. jūnija Oficiālais Vēstnesis, stājas spēkā 2007. gada 1. janvārī. Iegūts 27.08.2011. no
https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?jsessionid=4C785ECB431C233BA18DAC2134C28991.tpdila21v_3?idSectionTA=LEGISCTA0

Austrijas, Maltas un Katalonijas ģimenes tiesības pieder pie retiem izņēmumiem, tur institūts civiltiesībās saglabājās līdz pat 20. gs. beigu posmam. Nedaudz apskatīta Eiropā mītošo Austrumu un Dienvidaustrumu Āzijas reģiona migrantu līdzatnestās pūra došanas tradīcijas ietekme, iespējamie riski.

Rūpnieciskās revolūcijas laikmets Eiropā nepaliek bez sekām: tas atstāj iespaidu ne tikai uz ekonomiku, kultūru, cilvēku dzīves labklājību, bet arī dažādo tehnisko uzlabojumu un tehnoloģisko sasniegumu, izgudrojumu, industrializācijas rezultātā, tehniskais jaunrades progress atnes sev līdzī arī industriālo apvērsumu, kas rada izmaiņas ļaužu ekonomiskajā domāšanā un izpratnē par dzīves pamatvērtībām un kopumā ietekmē arī reformas līdztiesības palielināšanai sabiedriskajās attiecībās, līdz divdesmitā gadsimta gaitā tiesiskā nevienlīdzība, ciktāl tas attiecas uz eiropeiskās kultūras valstīm, pamatvilcienos tiek izskausta. Par pamatvērtību kļūst indivīds, nevis dzimums (faktiski

00006150546&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20130701un Code civil. Grozīts ar 2006. gada 23. jūnija likumu Nr 2006-728 - Art. 15, 2006. gada 24. jūnija Oficiālais Vēstnesis, stājas spēkā 2007. gada 1. janvārī. Iegūts 27.08.2011. no https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?sessionId=4C785ECB431C233BA18DAC2134C28991.tpdila21v_3?idSectionTA=LEGISCTA000006150546&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20130701

nejauša parādība), tas palēnām noved pie sieviešu un vīriešu līdztiesības. Sievietes iegūst balsstiesības, iegūstot arī tiesības pilnvērtīgi piedalīties valsts politiskajā dzīvē. Pieaug dzīves kvalitāte, mainās savstarpējās attiecības ģimenē. Sabiedriskajā domā sāk nostiprināties vīra un sievas tiesiskās līdztiesības nepieciešamība, kas likumsakarīgi ieņem savu vietu arī kontinentālās Eiropas valstu nacionālajās tiesībās. Agrāko laiku patriarhālo ģimenes modeli pakāpeniski nomaina cits – dzimumu līdztiesības modelis –, kas arī izskaidro to, ka Eiropas valstu civiltiesībās, pūra institūts vairs nav sastopams.⁹⁹ Izmainījies līgavas bagātības nodrošināšanas veids – civilizētās pasaules daļā tas nebūt vairs nav atkarīgs no pūra. Pūra došana no vecāku vai aizbildņu puses tiek uztverta kā nepamatota paļāvība uz laulības stabilitāti. Vērojama vēlme pēc pārmaiņām: mazinās senā pūra institūta pamatfunkcija – sieviete dzīves nodrošināšana, laulībai izbeidzoties. Tiesību tālākas attīstības rezultātā rodas institūts, ko senākos laikos nepazīna – uzturlīdzekļi bijušajam laulātajam –, kas mūsdienās lielā daļā Eiropas valstu, arī Latvijā (kopš 12.12.2002. likums

⁹⁹ Izņemot Latviju.

„Grozījumi Civillikumā”, stājas spēkā 01.01.2003.),¹⁰⁰ ir vispāratzīts institūts. Ekonomiskā attīstība ļauj nodrošināt stabilus un patstāvīgus ienākumus kā vīrietim, tā arī sievietei. Sievietes strādā algotu darbu, pieaudzis garīgā darba nozīmīgums, tas ļauj būt pašnodarbinātām personām un dod sievietēm pašām savus, pastāvīgus ienākumus. Dzimumu līdztiesības noteikšana tiesību aktos un īstenošana kā sabiedriskajās, ekonomiskajās, tā arī ģimenes attiecībās, aizsargājot abu dzimumu personas dažādu sociālo risku gadījumā, tai skaitā vienlīdzības principa nostiprināšanās darba tiesiskajās attiecībās, nosaka arī vienlīdzīgu sociālo nodrošinājumu vecumdienās pabalstu un pensiju veidā, līdz ar to vajadzība pēc pūra, atraītnes tiesas, atņem pūra institūta esamībai tā sākotnējo, loģisko pamatu. Laika gaitā iepriekšējā pūra institūta atbalsta funkcija nodota citiem juridiskajiem un sociālajiem instrumentiem. Pūra gadījumā pie tā “aizvietotājiem” vai “atmiršanas” iemesliem jāmin arī pārdzīvojušā laulātā mantošanas tiesību paplašinājums, jau minētās pensijas, uzturlīdzekļi laulātajam vai bijušajam laulātajam, sociālie pabalsti, vecāku dāvinājumi jaunlaulātajiem, ārpus laulības savienības attiecību, tas ir,

¹⁰⁰ Grozījumi Civillikumā. Pieņemti: 12.12.2002. Stājušies spēkā: 01.01.2003. Latvijas Vēstnesis, 20.12.2002., 187 (2762).

vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību, plašā izplatība. Rietumu sabiedrībā akceptētais ģimenes pamats ir mīlestība, un laulība vairs netiek uzverta kā vērtība, kuru būtu jācenšas veidot vai saglabāt gadījumā, ja mīlestība zudusi un kopdzīve sākusī irt, kas šodienas Eiropā saistās arī kardinālu uzskatu un pat tiesību principu maiņu. Tamdēļ pūra institūts, kas nesaraujami cieši saistīts, iespējams un pastāv tikai kopā ar laulības institūtu, šais apstākļos saglabājot to kontinentālās Eiropas telpā, drīzāk izskatās pēc institucionalizētas diskriminācijas, arhaiska, cilvēka pamattiesībās nebalstīta fenomena.

Darba nobeigumā atrodama svarīgāko secinājumu sadaļa, kas veidota, izvērtējot izpētes gaitā iegūtos faktus, lai pamatotu izvēli par labu institūta izslēgšanai no Latvijas Republikas Civillikuma Ģimenes tiesību daļas. Mūsdienu Latvijas, kopumā arī pārējās Eiropas tiesību sistēmas, realitāte ir tāda, ka laulāto mantisko attiecību institūts – pūrs – vairs neiederas un ir pretrunā starptautiski noteiktajam pamattiesību – dzimumu līdztiesības – principam, un šodien tas vairs nenodrošina ne praktisku, ne arī kādu citu labumu. Darbu noslēdz izmantotās juridiskās literatūras, normatīvo aktu, arhīva, bibliogrāfijas u.c. dokumentu saraksts, pielikumi.

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Veiktā pētījuma rezultātā apstiprinājās darbā izvirzītā hipotēze: „Pūra institūta tiesiskais regulējums Latvijas Republikas Civillikumā ir pretrunā augstāka juridiskā spēka dzimumu līdztiesības principam, kas formulēts starptautiskajos un Latvijas cilvēktiesību aktos.” Un šodien tas nenodrošina ne praktisku, ne arī kādu citu sabiedrībā pieprasītu vai atzītu labumu.

Pūra institūta evolūcijas izpēte ietvēra sevī mērķi izzināt to, kas šķietami labi, vai vismaz daļēji, ir zināms un pazīstams, tā kā pētāmais pūra institūts sakņojas un ir saglabājies latviešu tautas garīgajā mantojumā – folklorā –, plaši atspoguļots daiļliteratūrā,¹⁰¹ iepazīts samērā nesenās, vēl pašu acīm pārredzamās pagātnes tradīcijās, laikabiedru

¹⁰¹ Skat.: Skalbes, K. pasakas, Merķeļa, G. Latviešus, Kaudzīšu Reiņa un Matīsa Mērnieku laikus, Raiņa, J., Krauklīti, Raiņa, J. dzeju, tulkojumus un atdzejojumus, Ziedoņa, I. Epifānijas I un II, Apsīšu, J. stāstus, Janševska, J. Mežvidus ļaudis, Zeibolta, J. romānu Caurie ziedi, Brigaderes, Saksas A. Pasakas par ziediem, A. Sprīdīti, Jaunsudrabiņa, J. darbus, Blaumaņa, R. stāstus un noveles, Homēra eposu Odiseja, Šekspīra, V. traģēdiju Karalis Līrs, Šekspīra, V. komēdiju Dots pret dotu, Pumpura, A. eposu Lāčplēsis, igauņu eposu Kalavipoegs, Ostrovska, A. drāmu Līgava bez pūra, Ilfa, I., Petrova J. Divpadsmit krēslus, Gogoļa, N. Mirušās dvēseles, Šolohova, M. romānu Klusā Dona u.c. autoru darbus.

atmiņās, vēstures liecībās – dažādos tautu un laikmetu izziņas avotos.

Institūta rašanās priekšnoteikumu, attīstības gaitas izpēte ilgstošā vēstures periodā, no senajiem laikiem līdz pat mūsdienām, atklāja institūta izcelsmes iemeslus, nozīmi, tā ietekmes samazināšanās un izzušanu veicinājušos faktoros.

Pūra institūta vēsturiskā evolūcija saistīta gan ar šā institūta uzplaukuma, gan panīkuma periodiem, un to noteica ne vien dzimuma tiesiskais statuss tajā vai citā vēstures laikmetā un sabiedrībā, bet arī objektīvi eksistējošie sabiedriskās formācijas hierarhisko kārtību (stratifikācijas sistēmu) lielā mērā iespaidojošie ekonomiskie, sociālie apstākļi, dominējošā reliģija.

Secināms arī, ka visos laikos, visās sabiedrībās, vienmēr tur, kur pūra institūts ir pastāvējis, tas ir konstatējams tikai saistībā ar laulību, izveidojies jau pirmatnējā sabiedrībā, sociālo, etnisko grupu paražu ietekmē un ir sens civiltiesību institūts, laulāto mantisko attiecību elements, kas raksturīgs patriarhālās ģimenes modelim, t.i., tādām laulāto attiecību tipam, kur vīram ir sievas aizbildņa statuss, un atspoguļo vēsturiski determinētu, sabiedrībā

atzītu, pastāvošu pieprasījumu sniegt sociālu aizsardzību, gan sievietei stājoties laulībā, gan laulībai izbeidzoties.

Pūrs kā neatņemama laulības slēgšanas sastāvdaļa, ikdienas dzīves neiztrūkstošs komponents līdz pat samērā nesēnai pagātnei pastāvējis lielā daļā Eiropas un Āzijas tradicionālo sabiedrību¹⁰² un bijis sastopams kopā ar citu laulības noslēgšanai saistītu maksājumu – izpirkumu.

Pūrs kā mantas piešķīrums no līgavas ģimenes puses viņas līgavainim vai pašai līgavai (atkarībā no konkrētā tiesiskā regulējuma) sākotnēji bija paredzēts ar laulības dzīvi saistīto rūpju, materiālās dabas nastu, izdevumu atvieglošanai, vēlāk arī, lai saglabātu vai palielinātu atsevišķu dzimtu ietekmi, tai skaitā veidojot alianses, varas un ietekmes nodrošināšanai reģionā.

Savukārt arhaiskais institūts – līgavas izpirkuma maksa – pārsvarā tika un tiek praktizēta vien agrārās

¹⁰² Finding Islamic Family Law. Laws, Codes & Commentaries. Harvard Law School Library. Muslim Family Law: Sources, Codes, & Commentaries. Iegūts 11.12.2015. no <http://guides.library.harvard.edu/c.php?g=309976&p=2070456> Iegūts 10.03.2015. no Eller, J.D. (2009). Cultural Anthropology: Global Forces. Local Lives. New York, p. 189, 190. Vīriešu tiesībās nostiprinātā dominante ilgstoši saglabājās arī Ēģiptē, kur tikai ar 2000. gada 29. janvāra likumu sievietēm tiek atļauts šķirt laulību, tomēr atsakoties no tiesībām uz pūru, līdzīgi ir arī Jordānijā (ar 2001. gada 18. marta Ģimenes tiesību reformas likumu).

sabiedrībās ar zemu attīstības līmeni, sabiedrībās, kur pastāv poligāmija (daudzsievība), kur ir zems sievietes novērtējums un kur sabiedrība ir visai homogēna.¹⁰³

Pūra institūts neeksistēja tādās senās, antīkās sabiedrībās, kur vērojami dzimumu līdztiesības elementi kā, piemēram, senajā Spartā, kur tas ticis pat aizliegts. Mūsdienu sabiedrībās, kas balstās patriarhālā ģimenes modelī, piemēram, tādā Āzijas lielvalstī kā Indija, ar likumu noteiktais pūra institūta aizliegums nespēj novērst faktisko šā institūta plašu izplatību. Savukārt sabiedrībā, kur vērojams matriarhāls ģimenes modelis, piemēram, Āzijas valstī Butānā, tradicionālās tiesības nepazīst pūra institūta jēdzienu.

Izmainoties ekonomiskajiem, kultūras, sociālpolitiskajiem, u.c. faktoriem, pārveidojas konkrētās sabiedrības tiesiskā domāšana, kas rod atspoguļojumu arī juridiskā regulējuma izmaiņās.

Sarūkot laulības institūta nozīmei seksuālās kopdzīves uzsākšanā, arvien biežāk stājoties partneru kopdzīvē bez laulības noslēgšanas, palielinoties neregistrēto

¹⁰³ Anderson, S., Bidner, C. (2010). Marriage Market Transfers of Resources and Property Rights, 24.05.2010. Iegūts 15.02.2014. no http://web.stanford.edu/group/SITE/archive/SITE_2010/segment_6/segment_6_papers/anderson.pdf Latviešu konversācijas vārdnīca. XVII sēj., Rīgā: A. Gulbis, 1938, 34503.–34504. sl.

partnerattiecību skaitam, konkubinātam, viendzimuma attiecībām mūsdienu sabiedrībā, pūra institūtam, kas gadsimtiem ilgi bija saistīts tikai un vienīgi ar laulības noslēgšanu, vairs nav vietas.

Izpēte parādīja arī, ka ir neiespējami saglabāt neskartu vienu patriarhālās ģimenes tiesību institūtu – pūru – tā vēsturiskajā veidolā, likvidējot citus patriarhālās ģimenes tiesību institūtus, piemēram, ģimenes galvas institūtu, kur vīram ir sievas aizbildņa statuss ar tiesībām lemt par laulāto dzīvesvietas izvēli, bērnu audzināšanu utt. Mazinoties patriarhālai sabiedrībai raksturīgajai ģimenes galvas institūta lomai, pakāpeniski noārdās patriarhālās sabiedrības modelis, un vērojams pūra institūta nozīmes sarukums.

Pūra institūtam izsmeļot tā sociālās funkcijas, patriarhālo ģimenes modeli aizstājot ar dzimumu līdztiesībā balstītām attiecībām ģimenē, ar abu dzimumu personu līdztiesību, mazo ģimeni, tiesiski, sociāli nodrošinātu valsts iekārtu, vērojama arī sabiedrības attieksmes maiņa pret pūra institūtu, kas rezultējas ar pūra institūta pakāpeniskas izzušanas procesu.

Sociālvēsturiskās pieredzes pētījums parādīja, ka vīra un sievas tiesiskās vienlīdzības pieaugums ļāva sievietei kļūt materiāli patstāvīgai, mazinot pūra institūta ietekmi uz

sievietes dzīvi, un palēnām ieviesa izmaiņas arī meitu audzināšanā – viņas vairs nebija pilnībā atkarīgas no vecāku gribas, un viņām vairs nebija jāsamierinās ar vecāku iecerētajām laulībām noskatīto labi situēto līgavaini. Arī nākamajam vīram vairs nebija jāpiekrīt laulībām ar vecāku izvēlētu bagāta pūra īpašnieci. Nodibinās laulības noslēgšanas brīvība.

Nostiprinoties vienlīdzībai darba tiesiskajās attiecībās, sieviešu nodarbinātībai ārpus mājas, līdzdalībai darba tirgū, sievietēm radās iespēja pašām veidot stabilus, personiskus ienākumus, materiālajā aspektā kļūt neatkarīgām gan no tēva, gan vīra un veidot pamatu arī iespējamam kontroles potenciālam pār resursiem, līdz ar to paverot sev arī iespējas iekļauties lēmējvaras sastāvā.

Izmaiņas agrākajos reliģiskajos priekšstatos par laulības nešķiramību, laulības noliegšanas un šķiršanas brīvība radīja agrāk nepieredzētu situāciju – dzīves gaitā sieviete varēja stāties vairākās laulībās, kas arī būtiski ietekmēja pūra institūta praksi, jo agrāk viens no pūra institūta uzdevumiem bija stiprināt laulību arī tādos apstākļos, kad laulāto jūtas būtu padzisušas vai vispār nebūtu laulībā izveidojušās, tagad šī institūta loma atkrita. Bez tam

tiesību tālākas attīstības rezultātā radās institūts, ko senākos laikos nepazina – uzturlīdzekļi bijušajam laulātajam.

Izmainījušās sievietes mantojuma tiesības, pastāv efektīva sociālā nodrošinājuma sistēma, tai skaitā vecumdienām, kas kopumā izveidojis un ietekmējis līdztiesībā balstītas attiecības ģimenē: dzimumu tiesisko vienlīdzību laulībā, laulāto mantiskajās attiecībās, patriarhālas ģimenes izzušanu un aizstāšanu ar neolokālu ģimeni, kas arī noteicis pūra institūta nonākšanu acīmredzama panīkuma stāvoklī.

Jāatzīmē tomēr, ka atsevišķu valstu un reģionu pūra institūta prakses izpētes rezultātus apgrūtinotī sistematizēt, aprakstot tos pēc vienotiem principiem, jo vēsturiski dažādos pasaules tautu un reģionos pastāvošā ievērojamā seno civilizāciju attīstības nevienmērība, parāda pūra institūta prakses neviendabīgumu. Arī pūra institūta rašanās laikmetu atšķirības noteic iemeslus, kas apgrūtina pētījuma klasifikāciju pēc vienotiem principiem. Kaut vai attiecībā uz pūra funkcijas izziņu – piemēram, Francija ir vienīgā valsts pasaulē, kas pūru devusi ar mērķi palielināt iedzīvotāju skaitu kolonijā, noslēdzot līgumus ar tā saucamajām „karaļa meitām” un apmaksājot viņām ceļa izdevumus, kā arī piešķirot pūru no 50 līdz 100 livrām laulības noslēgšanas

nodrošināšanai. Šīs pūra došanas programmas izpildes rezultātā karaļa Luija XIV valdīšanas laikā Francijas iedzīvotāju skaits kolonijā divkāršojās. Vai cits piemērs – Igaunija, kas nāca Margaritas Sambīrijas pūrā kā ietekmes un nozīmīguma apliecinājums, vai arī otrajā gadījumā – Igaunija nāca pūrā vīriešu kārtas karaliskās dzimtas pārstāvim, nevis kā ierasts – kā sievietes pūra sastāvdaļa, tomēr tai pašā nolūkā – ietekmes saglabāšanai reģionā.

Arī cits gadījums, jau saistībā ar Latviju un attiecībā uz Vilhelms Ketlera¹⁰⁴ valdīšanas laiku, kad viņš pēc tēva nāves 1587. gadā kļuva par Zemgales hercogu,¹⁰⁵ 1609. gadā apprecoties ar Brandenburgas-Prūsijas princesi Sofiju (1582.-1610.), kā sievas pūru saņem iepriekš Prūsijai ieķīlāto Grobiņas novadu,¹⁰⁶ tā sekmējot latviešu apdzīvoto teritoriju apvienošanu.¹⁰⁷ Šis piemērs ir ievērtības vērts arī no cita

¹⁰⁴Rusovs, B. (1926). *Livonijas Kronika*. Ed.Veispala tulkojums. Rīga: Valters un Rapa, 214.lpp. Iegūts 12.03.2011. no http://www.historia.lv/alfabets/R/ru/rusovs_baltasars/teksts

¹⁰⁵European Kingdoms. Northern Europe. Iegūts 02.03.2011. no <http://www.historyfiles.co.uk/KingListsEurope/EasternLivoniaCourland.htm>

¹⁰⁶Specific Prussia. Iegūts 02.03.2011. no http://www.agceep.net/eventdoc/AGCEEP_eue.htm#evt263002; Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 2.sējums. Poļu un zviedru laiku tiesību avoti. (1561 – 1795). Rīga: Juridiskā koledža, 2006, 190.lpp.

¹⁰⁷European Kingdoms. Northern Europe. Iegūts 02.03.2011. no <http://www.historyfiles.co.uk/KingListsEurope/EasternLivoniaCourland>

aspekta, proti, pūra funkcijas kā ārpolitikas instrumenta, jo valsts teritorija Livonijas kara gaitā (1560.g.) tika ieķīlāja Prūsijai.¹⁰⁸

Minētie gadījumi ir ārpus vispārpieņemtās prakses, un tos nevar apskatīt pēc vienotiem principiem, jo tie ir unikāli un līdztekus tiesību vēstures aspektam ir arī pasaules tautu kultūrvēsturiska mantojuma lappuse.

Turklāt arī pūra institūta nozīmīguma mazināšanās, panīkuma izpēte tāpat parādīja atšķirības: vienā gadījumā institūta atcelšana padomju tiesību periodā Baltijas valstīs, kur vara, iedomātas vienlīdzības vārdā, nebūt ne dzimumu līdztiesības dēļ, centās šo tradīciju izskaust. Līdzīgi kā tas bija, un ne bez panākumiem, kad padomju vara no padomju cilvēku ikdienas centās izskaust tradicionālās laulības baznīcā. Pēc Latvijas valstiskās neatkarības atgūšanas abas šīs tradīcijas tika de jure civiltiesībās tika atjaunotas. Baznīcas laulība atjaunojās arī de facto, savukārt pūra institūts – ne. Pretstatā tam Indijā pastāv pūra institūta

.htm, Prince-Bishops of Courland (Kurland) AD 1232 – 1561, Duchy of Courland & Semigallia, AD 1562 – 1795.

¹⁰⁸Cahoon, B. Chronology. <http://www.worldstatesmen.org/Latvia.htm>;
Urban, W. (1983). The Origin Of The Livonian War, 1558. *Lituanus, Lithuanian Quarterly Journal Of Arts And Sciences*. Volume 29, No.3-Fall 1983. Iegūts 08.08.2012. no http://www.lituanus.org/1983_3/83_3_02.htm

likumisks aizliegums, bet de facto tas eksistē. Savukārt Latvijā, pastāvot pūra institūta tiesiskajam regulējumam, tas de facto nedarbojas.

Secināms, ka pūra institūtam mūsdienu Latvijā nav ne vien sociāla un tiesiska, bet arī praktiska pamata, tas ir zaudējis savu sākotnējo nozīmi. Ir notikusi pūra institūta izzušana sabiedriskajā apziņā: tas netiek lietots, tādējādi izzuduši, tas ir, reāli strīdi par to nepastāv. Līdz ar to nav arī tiesu prakses. Nav komentāru pie attiecīgajiem Latvijas Republikas Civillikuma pantiem, kaut arī citu Latvijas Republikas Civillikuma Ģimenes tiesību pantu komentāri ir. Tamdēļ prognozējams, ka pūra institūta izslēgšana no Civillikuma neizraisīs sabiedrības locekļu emocionālus pārdzīvojumus vai pretdarbību, kā tas vērojams Indijā vai Ķīnā pēc pūra aizlieguma likumu pieņemšanas. Minētais apliecina, ka laulāto mantisko attiecību – pūra institūta – regulējuma, kas ietverts Latvijas Republikas Civillikuma Ģimenes tiesību daļas 111.–113. pantos, saglabāšanu Latvijas civiltiesībās nevar pamatot nedz ar Latvijas sabiedrībā atzītu un piemērotu praksi, pieprasījumu ģimenes attiecībās, nedz arī ar atbilstību augstāka juridiskā spēka konstitucionālām vai Latvijai saistošām starptautiskajām cilvēktiesību normām un pamatprincipiem.

Jebkura tiesību akta mērķis ir sabiedrisko attiecību sakārtošana tā, lai pēc iespējas pilnīgāk nodrošinātu tiesisko kārtību, stabilitāti, drošību, harmonisku valsts attīstību. Lai šo kārtību patiesi arī nodrošinātu, lai sabiedrība to pieņemtu, atzītu un ievērotu, tiesību aktam, tiesību normai ir jābūt laikmetam atbilstoši, sabalansētai starp sabiedrības grupu, indivīdu kopuma interesēm tā, lai sabiedrība tajā spētu saskatīt taisnīga kompromisa regulējumu. Piešķirot tiesības un uzliekot pienākumus, regulējot attiecības starp sabiedrības locekļiem, valsts nedrīkst nostāties viena no dzimumiem pusē, ignorējot otra dzimuma intereses un tiesības, jo likumam vienmēr jācenšas ievērot taisnīguma prasības. Jāatzīst gan, ka dažkārt, tiesiskās kārtības labad, tiek veidotas arī tādas tiesību normas, kuras sabiedrība var uztvert kā netaisnīgas, tomēr tad tam rodams kāds attaisnojams, legītīms mērķis. Tiesību normā būtiski ir ievērot taisnīgumu, jo “tiesības ir labā un taisnīgā māksla”¹⁰⁹ (lat. val. -

¹⁰⁹Дождев Д.В., (2016) *ARS BONI ET AEQUI В ОПРЕДЕЛЕНИИ ЦЕЛЬСА: ПРАВО МЕЖДУ ИСКУССТВОМ И НАУКОЙ*. Текст научной статьи по специальности «Государство и право. Юридические науки», Журнал Труды Института государства права Российской академии наук, *Publius Iuventius Celsus Titus Aufidius Hoenius Severianus (AD 67– AD 130)*. Iegūts 25.10.2016. no <https://cyberleninka.ru/article/n/ars-boni-et-aequi-v-opredelenii-tselsa-pravo-mezhdu-iskusstvom-i-naukoy>

Jus est ars boni et aequi), kas nozīmē arī to, ka tiesības pēc savas dabas ir kompromisu māksla, kas pakļauta sabiedrības attīstības objektīviem procesiem, neļaujot tām sastingt, dodot impulsu tiesību tālāk attīstībai. Mūsdienās, kad tiesību institūta esamībai nevar saskatīt jēlkādu pamatojumu, pat lietderības apsvērumus ne, raugoties „no tiesiskās apziņas, dzīvesveida un apstākļiem, tiesiskās iekārtas”¹¹⁰ viedokļa un mērķiem, ir acīmredzams, ka pūra institūts vairs neiederas šai kontekstā un šī institūta atrašanās spēkā esošā tiesību aktā – Latvijas Republikas Civillikumā – pašlaik darbojas vien “uz papīra” – jeb “kailā likuma” lomā un ir pretrunā ar mūsdienās atzītām cilvēktiesībām. Un nav nozīmes tam vai tiesību norma ir obligāti piemērojama vai ne, tas ir, neatkarīgi no tā vai šīs tiesību normas ir ius cogens – imperatīvas, vai dispositīvas, ja pūra institūtu regulējošās normas kolidē ar Latvijas Republikas Satversmi, ierobežo indivīdu pamattiesības, nonāk pretrunā ar moderno tiesību realitāti un nenodrošina abu dzimumu patiesu līdztiesību, neatbilst demokrātiskas valsts pamatmērķiem.

¹¹⁰Teikuma fragments no Latvijas pirmās brīvvalsts tieslietu ministra raksta: Apsītis, H. (1938.). Mūsu pienākumi un tiesības jaunajā Civillikumā. Prezidenta Ulmaņa Civillikums. (Rakstu krājums). Rīga, 88.–89. lpp.

Lai nodrošinātu Latvijas Republikas Civillikuma tiesiskā regulējuma atbilstību dzimumu līdztiesības principam, šie panti, pēc autores domām, ir jāaizstāj ar tiesību normām, kuras nav pretrunā dzimumu līdztiesības principam, piemēram, atzīstot tiesības jaunlaulātajiem uz vecāku vai vecvecāku līdzekļu piešķirumu sākotnējai iedzīvei, uzsākot laulāto kopdzīvi. Šai gadījumā varētu būt noderīga, piemēram, Austrijas likumdevēja pieredze, aizstājot pūra institūtu ar jaunu civiltiesisko institūtu – “iedzīve” – un formulējot jaunlaulāto tiesības uz sākotnējo iedzīvi, kā tas izdarīts Austrijas Vispārējā Civillikuma 2015. gada redakcijā.

Ņemot vērā darbā veiktā pētījuma rezultātus, darba autore secina, ka konstatēto nepilnību novēršanas nolūkā nepieciešams nodrošināt Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma Ģimenes tiesību daļas tiesiskā regulējuma atbilstību dzimumu līdztiesības principam, kas būtu vērsts uz līdztiesības pēc būtības sasniegšanu, t.i., vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanu abu dzimumu pārstāvjiem, tamdēļ tiek izteikts priekšlikums izslēgt no Latvijas Republikas Civillikuma 111., 112., 113. pantus, kā tas izdarīts citās Eiropas kontinentālās tiesību saimes valstīs.

Autore: Iveta Nikolājeva _____ 2018.
gada _____